NADER BEKEKEN

DANKBAAR GEREFORMEERD

#5

JAARGANG 28
MEI 2021

WOORD & WERELD MAGAZINE

De schatten van het koninkrijk

- De Geest wekt verlangen
- Over zegen en toorn
- Rentmeesterschap

Redactioneel

Hoe staan we er als mensheid voor? Een essentiële vraag, zegt Jan Wesseling in *Actueel*.

Als we voor een antwoord kijken naar wat ons overkomt, beseffen we dat het niet zo goed met ons gaat. De ramp van het coronavirus dringt zich onmiddellijk aan ons op. En ook de ellende van extreme droogte, aardbevingen en andere natuurrampen. Er is veel wat niet deugt.

We kunnen ook in de spiegel kijken: naar onszelf. Deugen wíj eigenlijk wel? Ik wel, maar de anderen niet, denkt menigeen. Auteur Rutger Bregman meent dat de meeste mensen deugen: gewoon een kwestie van trainen én erin geloven. In *Gelezen* plaatst Balten Pieter Hagens kritische kanttekeningen bij dit antwoord en bij Bregmans manier van kijken. En Wim de Vries laat zien dat corona en natuurrampen niet losstaan van het handelen van mensen die van nature níet deugen.

Pas als we in de spiegel van Gods openbaring kijken, zien we echt hoe we eraan toe zijn. Maar, zo waarschuwt Jan Wesseling dringend, als we het evangelie van oordeel en genade selectief lezen en verkondigen, verdoezelen we de werkelijkheid.

Het is bijna Pinksteren. Voor de meeste mensen niet meer dan een extra dagje vrij om ondanks alle narigheid toch te genieten van het hier en nu. Maar wij, de kerk, mogen als bruid van Christus in dat hier en nu de schatten van onze Bruidegom uitdelen en met de Geest uitkijken naar zijn komst.

Ida Slump

INHOUD

166 **REDACTIONEEL**
IDA SLUMP

167 **SCHRIFTLICHT**
Het verlangen van de Geest
PIETER BOONSTRA

170 **ACTUEEL**
Misverstand over zegen en toorn
JAN WESSELING

174 **THEMA**
Het probleem van de bijbeltekst. Dr. Hans Burger – systematisch theoloog in Kampen (2)
SIPKE ALSERDA

180 **WOORDWAARDE**
De schatten van Gods koninkrijk zijn het uitpakken waard
ROB VAN HOUWELINGEN

184 **GETUIGEN VANDAAG**
Waarom kerklid?
PETER DROST

186 **MILIEU**
Rentmeesterschap: hoe doe je dat?
WIM DE VRIES

189 **COLUMN**
Top tien
RUFUS POS

190 **GELEZEN**
- Deugen de meeste mensen?
  BALTEN PIETR HAGENS
- Veertig vragen bij het Oude Testament
  HANS DE WOLF

197 **NIEUW CAHIER**
Psalmen als levensliederen
BALTEN PIETER HAGENS

198 **UIT ANDERE BLADEN**
- Problematische profielschetsen voor predikanten
- De ruimte in de GKv na de GS Goes
  PERRY STORM

204 **GEDICHT**
Een kinderspiegel. Judith Herzberg
GERT SLINGS

TEKST
PIETER
BOONSTRA

BEELD
WIKIMEDIA

Nieuw licht
op een bijbelgedeelte

Het verlangen van de Geest

De Geest en de bruid zeggen: Kom!
Hij die van deze dingen getuigt, zegt: Ik kom spoedig.

(Openbaring 22:17a, 20)

De uitstorting van de Geest, Sint-Janskerk, Gouda

De Heilige Geest – wie is Hij eigenlijk? In de Bijbel wordt Hij niet voor niets vergeleken met de wind. Hij is voor ons vaak ongrijpbaar. We weten zo weinig over Hem, over zijn werk, over wie Hij is. Toch moet je die vergelijking met de wind niet te ver doortrekken.
Want de Geest is niet een iets, maar een Iemand, een persoon, die spreekt en die verlangens en gevoelens heeft. Dat blijkt als Johannes schrijft: '*De Geest* en de bruid zeggen: Kom!' De Geest kijkt reikhalzend uit naar de komst van de Here Jezus. Hij, als eerste – Hij staat voorop – roept vol verlangen: 'Kom, Here Jezus.' Maar waarom doet Hij dat?

De Geest als huwelijksbemiddelaar
Dat heeft te maken met hét kenmerkende van zijn werk: Hij legt contact tussen de Here Jezus en ons, onderhoudt dat contact en wil het volmaakt maken. De Heilige Geest lijkt op een huwelijksbemiddelaar. Iemand op de achtergrond, die de aandacht niet op zichzelf vestigt, maar op de Bruidegom, de Here Jezus. De Geest ziet niets liever dan dat de Bruidegom en de bruid trouwen en voor altijd bij elkaar zijn. Daarom bidt Hij, als eerste: 'Kom, Here Jezus.' Want dan is het pas volmaakt, dan is het feest, bruiloftsfeest!

De Geest ziet niets liever dan dat de Bruidegom en de bruid **trouwen en voor altijd bij elkaar zijn**

De bruid, als tweede, volgt. Zij bidt ook om de komst van de Here Jezus. 'De Geest *en de bruid* zeggen: Kom!' De bruid, dat is de gemeente, de kerk, de vergadering van de gelovigen. De groep mensen die allemaal verlangen om de bruidegom te zien, die de Here Jezus liefhebben en zeggen: 'Kom, Here Jezus, wij verlangen ernaar om U te ontmoeten.'

Leven voor het hier-en-nu
Dat doen ze niet vanzelf. Niemand wordt met dit verlangen in zijn hart geboren. De Heilige Geest is nodig om het te doen ontstaan. En dat spreekt zeker in onze tijd, een tijd van secularisatie. Onlangs verscheen een boek (*Shoppen in advent. Een kleine theorie van secularisatie*, Utrecht, 2020) over de vraag: hoe komt het dat in onze tijd zoveel mensen het geloof verliezen, het voor gezien houden? Het verrassende antwoord van schrijver Herman Paul was: je moet het letterlijk opvatten. Het woord *saeculum* betekent: hier en nu. Mensen verliezen hun geloof doordat ze opgaan in dat saeculum, in het hier-en-nu. Ze zien niet langer uit naar de dag waarop Jezus Christus zijn rijk op aarde zal vestigen. Secularisatie betekent dat je vergeet dat het hier-en-nu een tussentijd is. Dat er nog iets komt. Je leeft alsof het hier-en-nu het een en al is. Dat zit in ons allemaal. Het verlangen om te leven voor het hier-en-nu. Om het hier en nu goed te hebben. En te vergeten dat het om een tussentijd gaat.

De Geest wekt verlangen
En *daarom* vieren we met Pinksteren het feest van de Geest. Want als Hij niet was uitgestort – je moet er niet aan denken – zouden we reddeloos verloren zijn. Dan zouden we allemaal seculariseren. Want verlangen naar de komst van de Here Jezus komt niet uit de lucht vallen. Daar moet de Geest voor zorgen.
Hoe doet Hij dat? Het begint ermee dat Hij contact legt tussen de Here Jezus en jou.
Voor de meesten van ons begon dat al toen onze ouders ons vertelden over de Here Jezus. Zo leerde je Hem kennen

en ontstond de eerste liefde. Maar het kan ook op latere leeftijd. Zoals op de eerste pinksterdag, toen de mensen door de preek van Petrus hoorden over de Here Jezus. Zo ontstond het eerste contact. Ze vroegen aan Petrus: Wat moeten we doen?
Drieduizend werden er gedoopt.

Daarna gaat het verder. Je hoort meer over God, door in de Bijbel te lezen, door te luisteren naar de preek. En je gaat antwoorden, je gaat bidden en zingen. En het verlangen groeit als je Hem beter leert kennen; als je steeds meer doordrongen raakt van zijn liefde voor jou; als je zijn woorden overdenkt en op je laat inwerken en Hem steeds meer betrekt in je leven. Als je Hem alles voorlegt in gebed: de mooie dingen, maar ook je problemen en zorgen, je boosheid, je verdriet, je onbevredigde verlangen, je onzekerheid, je moeiten met je zonde, je falen in het liefhebben van de ander. Zo is er nu al ontmoeting met de Here. Voor ieder persoonlijk, maar juist ook met elkaar. Want er staat dat het de brúid is, die roept: 'Kom.'

Het geheim van de bruid

Als gemeente zijn we samen de bruid. En als bruid hebben we elkaar nodig. Om elkaar op te beuren, te bemoedigen en aan te sporen. Ook nu, al kunnen we niet samenkomen. Als we thuis de liederen meezingen, horen we elkaar niet, toch zingen we eigenlijk met elkaar. En samen moeten we het verlangen levend houden en het onze kinderen en jongeren voorhouden: je leeft niet om hier en nu plezier en een goede tijd te hebben. Je leeft naar de toekomst toe. Dat richtingsbesef hebben jongeren meer dan ooit nodig. Daarom zijn de generaties belangrijk. De gemeente is geen club van gelijkgezinden, in dezelfde leeftijdsfase, maar een groep van jong en oud, die met vallen en opstaan zich voorbereidt op de grote toekomst, de ontmoeting met de Here Jezus. Samen bidden ze, als uit één mond: 'Kom, Here Jezus.'

Een bruid die naar haar bruiloft toeleeft, straalt. Dat kan niet anders. Ze heeft het bijna alleen maar over haar bruidegom. Over hoe goed hij is, hoe zorgzaam, hoe liefdevol. Je ziet en hoort aan haar dat ze gelukkig is en naar hem verlangt. Zo is het ook met de gemeente. Het kan niet anders of zij straalt. Zij is vol van de Bruidegom, de Here Jezus. Ze heeft het alleen over Hem. Vol verlangen ziet ze naar Hem uit.
Natúúrlijk wordt dat opgemerkt. En dat is precies de bedoeling: 'Laat wie lúistert zeggen: Kom!' We hoeven als gemeente geen gekke dingen te doen. Het enige is dat het verlangen levend is. Want dan gaan mensen nieuwsgierig vragen: 'Wat is jullie geheim?' En dan kun je getuigen en aansporen, zoals Petrus op de eerste pinksterdag: 'Jezus Christus is het geheim. Hij is alles voor ons. Wij zien uit naar zijn komst in heerlijkheid. Bekeer je en roep met ons mee.'
Natuurlijk, er zijn altijd mensen die dit getuigenis naast zich neerleggen. Zoals de mensen die op de pinksterdag zeiden: 'Ach, die lui zijn dronken. Geef ze geen aandacht!' Vandaag zeggen ze misschien: 'Wat een onzin, die kerk.' Maar er zullen ook mensen tot geloof komen, zoals op die pinksterdag. Ze gaan de roep overnemen die ze van ons hoorden: 'Kom, Here Jezus.' Zo breidt die roep zich uit. Over alle landen en tijden. En zo komt het moment steeds dichterbij.

De bruidegom is onderweg

Johannes heeft de allerlaatste woorden uit de mond van de Here Jezus voor ons opgeschreven: 'Ja, Ik kom spoedig.' Ook daaruit spreekt een diep verlangen. Met nadruk zegt Jezus dat Hij spóedig komt. Hij kan niet wachten om ons te ontmoeten.

Jezus kan niet wachten

om **ons te ontmoeten**

Maar waarom duurt het dan zo lang? Al meer dan tweeduizend jaar! Petrus geeft een antwoord. Jezus wacht nog, omdat Hij wil dat mensen tot bekering komen (2 Petr. 3:9). Want realiseer je goed, wanneer Jezus terugkomt, is er geen bekering meer mogelijk. Dat is het einde.
Maar er is nog een antwoord op de vraag waarom het voor ons gevoel zo lang duurt, terwijl Jezus spreekt over spoedig. Petrus zegt: één dag is bij de Here als duizend jaar en duizend jaar als één dag (2 Petr. 3:8). Jezus, Gods Zoon, God zelf, telt anders dan wij. Duizend jaar geleden is voor Hem als gisteren. Tweeduizend jaar als eergisteren. Als je zo telt, zijn we nog maar net met de derde dag begonnen.

'Ja, ik kom spoedig.' De laatste woorden in de Bijbel van de Here Jezus klinken nog steeds. Hij is onderweg, we mogen Hem elk moment verwachten! ■

Misverstand over zegen en toorn

Wij kunnen in het rijk van God niet komen, of we moeten opnieuw geboren worden

Masaccio, *Verdrijving uit het paradijs*

Als stenen plonsden ze in een stille vijver. De eerste steen werd gemikt door A. van de Beek: God is geen lieve papa. De volgende kwam uit handen van H. de Jong: in de coronacrisis wordt Gods toorn voelbaar. Toch gaf een paar dagen later Almatine Leene heel Nederland de zegen van God mee. Adrian Verbree protesteerde: dat was een half en salonfähig evangelie: suikerbrood. Dolf te Velde stelde de vraag: houdt God van alle mensen?

Hoewel de artikelen los van elkaar werden gepubliceerd, hangen ze nauw met elkaar samen. Er liggen essentiële vragen achter. Hoe staan we er als mensheid voor? Wat is ons beeld van God? Wat is ten diepste het karakter van zijn genade en de aard van het evangelie? En wat is de reikwijdte van het heil?

Eenzijdig

Vooral oudere voorgangers verhieven hun stem. In de allerlaatste preek van zijn leven maakt H. de Jong bezwaar tegen een al te lievig beeld van God. Over Gods toorn wordt in de kerken oorverdovend gezwegen. Dat in corona en in andere rampzaligheden Gods toorn door de wereld waart, durven wij niet hardop te zeggen. God boos? Welnee, Hij is één en al liefde en 'overstelpend goed'. Klaar – uit! Het doorsnee geluid is vandaag: God houdt van ons, onvoorwaardelijk, door dik en dun. Maar het is eenzijdig en daarom niet waar. Wij verkorten zo het evangelie, 'en dat is geen evangelie' (*ND*, 28 dec. 2020).

Bram van de Beek verzet zich tegen het selectief bijbellezen van veel christenen. Ze lezen vooral wat hun aanstaat. Zo ontstaat een 'theologie van de geborgenheid' en wordt God een papa die altijd zorgt. Maar beter is het om alles gewoon te laten staan en moeilijke teksten te lijf te gaan. De Bijbel moet je lezen als het boek waarin God spreekt over zichzelf en ons (*ND*, 26 nov. 2020). En God is geen lieve papa.

Uiteraard kwamen er reacties. Gods toorn zou alleen zijn eigen mensen treffen, niet een heel Nederlands volk dat Hem vergeet en negeert, of een god-loze wereld (W. van der Aa, *ND*, 30 dec. 2020). Anderen menen dat Gods oordeel op Golgota is voltrokken en dat zijn toorn sindsdien verleden tijd is. Die verterende schroeivlek van zijn heilige verontwaardiging ligt achter ons. God houdt van alle mensen en ieder mens is welkom bij Hem (Kees Kraaijenoord bij Beau op RTL4, 4 april 2021).

Selectief

Wie thuis is in de gereformeerde geloofsleer, merkt dat in deze reacties diverse basisprincipes worden verwaarloosd. Allereerst de leesregel dat we om God werkelijk en adequaat te kennen, volledig zijn aangewezen op zijn zelfopenbaring (sola Scriptura). Maar dan ook op het gehéél ervan (tota Scriptura). Vaak worden losse teksten op de klank af geciteerd en uit het geheel van de Godsopenbaring gepeld. Vervolgens wordt op deze wankele basis een aanzienlijk bouwwerk gezet. Maar deze methode van de 'omgekeerde piramide' is onder de maat. Van de Beek signaleert dat mooie, aansprekende teksten uit de Bijbel als tegeltjeswijsheden bij elkaar geharkt en in dagboekjes gebundeld worden, terwijl de ruige, ongemakkelijke kant van God gemakshalve wordt genegeerd.

Huiveringwekkend

Begrijpelijk: de toorn van God is huiveringwekkend. Zó heftig en zwaar, belijden we in de Catechismus, dat een mens die niet verdragen kan en dat Jezus die alleen door de oerkracht van zijn godheid plaatsvervangend kon wegdragen. Op zich is het voorstelbaar dat je die toorn het liefst negeert, afweert of bagatelliseert. Heel wat ingezonden reacties (ook van gereformeerde voorgangers!) geven daarvan blijk. Toch weerspiegelt dat een veranderend levensgevoel, een verschuiven van accenten. Of sterker: een vervormen van de waarheid en verdoezelen van de realiteit.

Eeuwenlang klonk bij elk doopvont: 'Wij én onze kinderen zijn in zonde ontvangen en geboren. Daarom rust Gods toorn op ons, zodat wij in het rijk van God niet kunnen komen, of we moeten opnieuw geboren worden.' Vandaag wil menigeen deze zware zinnen, zeker bij een feestelijke doopdienst met mogelijke gasten van buiten, liever weglaten. Maar dat verandert niets aan de werkelijkheid. De kerk belijdt in de Catechismus: God vertoornt zich verschrikkelijk, zowel over de zonde die ons is aangeboren als over de zonde die wij doen. Ook de Dordtse Leerregels zetten daarmee in: alle mensen hebben in Adam gezondigd en verdienen Gods vloek en de eeuwige dood. God zou niemand onrecht doen als hij de hele mensheid aan zonde en vervloeking zou overlaten.
En dat is een tweede principe: juist omdat Gods Woord in zijn geheel serieus wordt genomen, doen we niets af van de ernst van onze zonde en van Gods heilige verontwaardiging daarover.

Gelijktijdige dynamiek

Wie suggereert dat dit een zwartgallig doemdenken weerspiegelt dat 'hel-en-verdoemenisprediking' oplevert, doet er goed aan de Bijbel te laten spreken. Opmerkelijk genoeg sprak niemand zo veelvuldig over de dag van het oordeel, de buitenste duisternis, over geween en tandengeknars als Jezus zelf. Hij was God de Zoon in ons midden en belichaamde Gods liefde. Hij zocht het behoud van mensen. Toch verzweeg Hij nooit de ultieme consequenties. In één adem klinkt uit zijn mond: 'Zo lief had God de wereld dat Hij zijn eigen Zoon gezonden heeft, opdat een ieder die gelooft, niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft. Over wie in Hem gelooft, wordt geen oordeel uitgesproken, maar wie niet in Hem gelooft, is al veroordeeld. (…) Gods toorn blijft op hem rusten' (Joh. 3:16, 18 en 36). Hem kun je toch moeilijk beschuldigen van 'hel-en-verdoemenispreken'?

En Paulus evenmin. Hij weet zich in dienst genomen om het evangelie te verkondigen. 'Ik geneer me niet', zegt hij, 'voor het evangelie van Christus, want het is een kracht (gr. *dunamis*) van God tot zaligheid voor ieder die gelooft. Daarin openbaart zich dat God *enkel en alleen* wie gelooft als rechtvaardige aanneemt' (Rom. 1:16-17).
Maar Paulus beseft ook dat er twéérlei dynamiek werkzaam is. *Tegelijk* 'openbaart Gods toorn zich vanuit de hemel over alle kwaad en onrecht van hen die de waarheid geweld aandoen. De waarheid over God wordt ingewisseld voor de leugen, zodat het geschapene wordt vereerd en aanbeden in plaats van de Schepper' (Rom. 1:18, 25).

Herkenbaar

Paulus schildert hiermee de realiteit. Hij ziet het om zich heen gebeuren: in een hardvochtige levenshouding, een verkillende en agressieve samenleving, maar ook in onterende en tegennatuurlijke seksuele praktijken. Wie het evangelie onverkort wil verkondigen en de betekenis van Jezus Christus wil honoreren, moet deze gelijktijdige dynamiek onder ogen zien en kritisch naar de eigen cultuur durven kijken.
Wat Paulus beschrijft, is aangrijpend herkenbaar! Onze cultuur vervreemdt in hoog tempo van de levende God. Vijftig jaar geleden hadden christenen in de Tweede Kamer nog 72 zetels, nu zijn de liberale en humanistische partijen toonaangevend. De autonome mens claimt recht op zelfbeschikking bij leven en dood en daartussen op zelfontplooiing en zelfverwerkelijking. Meer dan de helft van Nederland wil God niet dienen en meer dan 30% ontkent zijn bestaan, schrijft Verbree. Denk je dat God er onverschillig voor is dat Hij overal genegeerd wordt? vraagt De Jong. Of om nog een oudere dienaar van het Woord, F. van Deursen, te citeren: 'We moeten het nodig weer over Gods genadeverbond hebben. Dat verbond bestaat uit heilsbeloften, maar ook uit bevelen en bedreigingen voor wie het waagt Gods beloften te verwerpen. Als je dat beseft, leven we dan niet in een verschrikkelijke tijd? Hebben westerse christenen dat verbond de afgelopen decennia niet massaal gebroken? Als je het over Gods verbond hebt, moet je ook spreken over zijn oordeel' (*Onderweg,* 12 okt. 2019).

Nederland is niet bij voorbaat gevrijwaard van Gods verontwaardiging en dreiging. Ook christenen niet. Volgens Paulus is geen mens uit zichzelf rechtvaardig en ontberen we van nature de nabijheid van God. We staan allemaal schuldig voor God en bloot aan zijn toorn (Rom. 3:10, 19, 23). Wanneer we zijn goedheid, geduld en verdraagzaamheid verachten, hardleers blijven en niet tot inkeer komen, maken we de straf van God op de dag van zijn vonnis alleen maar zwaarder (Rom. 2:4-5).

Heraut van geweldig nieuws

Dáárom wil de heraut Paulus niets anders dan Jezus Christus rondbazuinen, als Zoon van God, gekruisigd... en in aantocht op de wolken. Niet als een versimpeld evangelie, maar als hartenklop van Gods liefde, uitsluitend *in Hém* (solus Christus). Sinds Goede Vrijdag en Pasen zijn dingen wezenlijk veranderd. Maar niet in die zin dat Gods toorn uitgewoed is en definitief achter ons ligt. Ook dat is een gangbaar misverstand. Het heldere onderscheid tussen de verwerving van het heil op Golgota, de uitdeling ervan in de loop van de tijd middels de verkondiging van het evangelie en de toepassing aan ons persoonlijk door de Geest wordt daarbij veronachtzaamd. Gods liefde gaat in Jezus Christus uit naar álle mensen! Die boodschap moet verkondigd worden, royaal en onvoorwaardelijk. Maar dat is wat anders dan dat Hij van alle mensen zou houden. Jezus zelf laat er geen misverstand over bestaan: daarvoor zijn geloof, bekering en wedergeboorte onmisbaar (Joh. 3:5).

Zegen?

Het is mij daarom een raadsel hoe Almatine Leene aan heel Nederland een zegen kan meegeven. Wat betekent dat? Dat God 'erbij' is, ook in alle moeiten? Dat geloof ik nog wel, maar is dat op voorhand een zégen? Kan God ook present zijn in zijn toorn? Zij verwart Gods genadige *belofte* van heil, vergeving en zorg met de *vervulling* ervan door geloof. Bij Jezus zit die voorwaarde er al onlosmakelijk aan vast. Zo'n landbrede zegen stuit al af op zijn woorden.
Niet alleen een crisis of epidemie, ook welvaart of een van God losrakende cultuur kunnen symptomen zijn van Gods toorn en zijn niet bij voorbaat een zegen! Het volk Israël stikte vanwege eigen ontevredenheid en gulzigheid in het vlees van de kwakkels (Num. 11:33). Welvaart kan ons zomaar van God vervreemden. We worden zelfredzaam en zelfgenoegzaam. Voor rijke westerlingen is het moeilijk om nederig Gods koninkrijk binnen te gaan.

Grondtoon

Toorn en oordeel zijn in de Bijbel de donkere tonen waarop de hooggestemde melodie van het evangelie klinkt: zo lief had God de wereld dat Hij zijn Zoon stuurde, als Offerlam voor onze schuld en zonde. Dat lied moet in alle toonaarden klinken. Het is niet iets om je voor te schamen, al lacht de wereld je uit, of komen op nieuws beluste, seculiere journalisten hooghartig filmen bij het klassieke kerkgebouw met stemmig geklede kerkgangers. Maar de volle omvang van het lied wordt alleen gehoord wanneer ook die bastonen stem en volume krijgen.

Onverkort

Durven wij – kerken, voorgangers en christenen – het nog wel aan om in onze geseculariseerde cultuur het evangelie te

laten klinken, *inclusief die bastonen*? Of modelleren en fatsoeneren we het beeld van God zó dat Hij past in óns idee van wat Híj zou moeten zijn? Zijn we bezig met eigenwillige godsdienst?
Mijn zorg is dat we als kerken onze roeping verzaken door niet meer het hele en eerlijke verhaal te vertellen. Om bij de wereld (en de kerkganger?) niet uit de gratie te raken, bakken we angstvallig zoete broodjes die erin gaan als zoete koek. Betoverd door een aangepast evangelie waarin het besef van Gods heiligheid en toorn vervaagt. Salonfähig, zoals Verbree zei: volstrekt ongevaarlijk, omdat we de levende God onschadelijk hebben gemaakt. Niemand hoeft er wakker van te liggen. Het fenomeen doet zich breed voor. Ook de Passion is een universeel verhaal over Jezus geworden waaraan niemand nog aanstoot neemt (*ND*, 28 mrt. 2021). Het wil aan 17 miljoen Nederlanders herkenning bieden en uitnodigend zijn voor iedereen. De ergernis en dwaasheid van het evangelie zijn eruit weggesneden.
Maar strooien we de van God vervreemde mens zo geen zand in de ogen en steken we zelf niet onze kop in het zand? De door Jezus aangekondigde realiteit wordt er immers niet anders van.

Royaal

Het is een karikatuur te beweren dat dat vooral een 'hel-en-verdoemenisprediking' oplevert, zoals Gijsbert van den Brink Verbree in de schoenen schuift (*ND*, 10 feb. 2021). Ook Paulus predikte geen hel en verdoemenis, maar de gekruisigde Jezus Christus, juist omdat hij rekening hield met de actuele en de komende toorn. Daartegen kan alleen Jezus Christus ons in bescherming nemen, als de enige Middelaar tussen God en mensen (1 Tess. 1:10; 1 Tim. 2:5).
In zijn eerste preek na de uitstorting van de Geest van Jezus Christus zet Petrus de toon. We leven in een wereld vol bloedvergieten, rookdampen en vernietiging. De kosmos schudt op z'n grondvesten. Alle volken, stammen, taalgebieden en naties hebben ermee te maken. Er is maar één uitweg en veilige vluchtroute. Daarom verheft de Geest zijn stem in alle talen en klinkt het evangelie wereldwijd. Het aanbod van Gods liefde en genade in Jezus Christus is royaal en heilbrengend: 'Ieder die de naam van de Heer aanroept, zal behouden worden' (Hand. 2:19, 21). Sinds Pinksteren is er onder de zon geen ander evangelie dan dit. ■

Getijdenboek, *Laatste oordeel*

De heraut Paulus wil Christus rondbazuinen, als Zoon van God, gekruisigd... en in aantocht op de wolken

TEKST SIPKE ALSERDA
BEELD TORSTEN MAUE

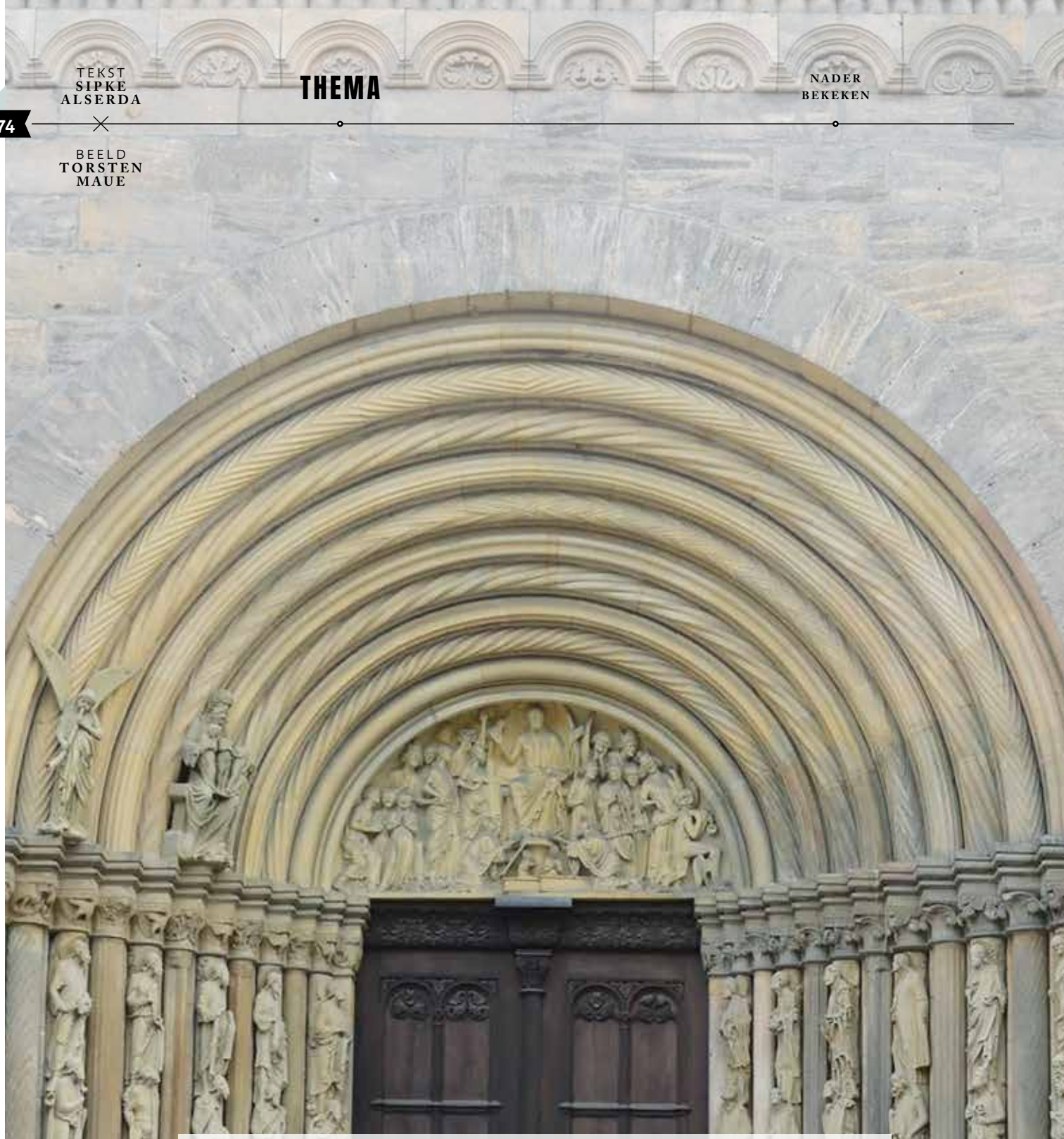

HET PROBLEEM VAN DE BIJBELTEKST

Dr. Hans Burger – systematisch theoloog in Kampen (2)

In mijn vorige artikel (NB april 2021) heb ik beschreven wat volgens Burger het 'hermeneutische probleem' is: enerzijds ons beperkte en door de zonde aangetaste verstaan, anderzijds de instabiliteit van de bijbeltekst. Vervolgens stelde ik de vraag hoe we Burgers visie moeten taxeren en heb ik ingezoomd op de kant van ons verstaan. Nu over de andere kant: de bijbeltekst.

Verschuivende betekenis

De betekenis van woorden, zegt Burger[1], is 'instabiel', want door het gebruik kan die betekenis verschuiven. Bijbelschrijvers gebruiken ook woorden. De *intentie* die ze hebben met hun *taaldaad* is vaak – min of meer – in de tekst terug te vinden. Dat geeft wel enige 'stabiele' betekenis aan de tekst, aldus Burger (A). Maar binnen de Bijbel worden teksten soms 'hergebruikt'. Dat kan gebeuren op een manier die niet aansluit bij de intentie van de oorspronkelijke auteur en dat leidt dan tot betekenisverschuiving. Daar komt bij dat we de *intentie* van een auteur vaak onvoldoende kennen om met zékerheid de betekenis van zijn tekst te achterhalen. Want weten we wel wat hij precies in gedachten had bij de woorden die hij gebruikte, wat de *sense* is van wat hij zegt. Dat vraagt om onderzoek naar de wereld *van* de tekst (de structuur, de stijlmiddelen). En weten we wel naar welke werkelijkheid hij verwijst, wat de *referentie* is van zijn woorden? Dat vraagt om onderzoek naar de wereld *achter* de tekst (de historische omstandigheden). En als we dan die verschillende soorten betekenis (*intentie, sense en referentie*) op het spoor denken te zijn, zijn we er nog niet. Want in de Schrift

Portaal met profeten en apostelen, Dom te Bamberg

1 Ik noem drie artikelen (zie ook noot 1 bij mijn artikel in het vorige nummer):
A. 'Theologische hermeneutiek in soteriologisch perspectief', in: Ad de Bruijne, Hans Burger (red.), *Gereformeerde hermeneutiek vandaag*, 2017.
B. 'Jezus Christus, Bijbel en Hermeneutiek', in: Jaap Dekker, Kees de Groot, Jan van Helden (red.), *Dan is het aardse leven goed. Theologische opstellen aangeboden aan dr. Ad van der Dussen*, 2019.
C. 'Handelen van God, historiciteit, heiliging; drie kernmomenten van een theologische hermeneutiek', in: *Theologia Reformata*, juni 2020 (reactie op A. Huijgen, *Lezen en laten lezen*, 2019).
D. Toevoeging: In reactie op een eerder concept van dit artikel droeg Burger nog een aantal elementen aan, met verwijzing naar nog weer andere publicaties van zijn hand. Ik neem A als leidraad, aangevuld vanuit de artikelen B en C, en vanuit de genoemde reactie D. In de tekst van mijn artikel verwijs ik met deze letteraanduiding naar deze artikelen (A, B en C) en deze reactie (D).

hebben we niet alleen te maken met de intentie van de auteur, maar ook met die van de redacteuren en van de sprekers over wie in de tekst verteld wordt. En we mogen er niet zomaar van uitgaan dat de intentie van de ene goddelijke Auteur dezelfde is als die van de menselijke auteur of redacteur. Zo problematiseert Burger het verstaan van de bijbeltekst.

Hergebruik

Als voorbeeld van hergebruik noemt Burger (B) de aanhaling van oudtestamentische teksten, zoals profetieën, in het Nieuwe Testament. Aan die teksten wordt volgens hem een *nieuwe* betekenis gegeven. En daardoor gaan ze naar Christus verwijzen.[2]

Burger wil meer recht doen aan het menselijke karakter van de Bijbel... Mijn vraag is: doe je zo niet tekort aan het góddelijke karakter van de Bijbel?

'Jezus zelf modelleert zijn leven naar teksten uit het OT' (bijv. de intocht in Jeruzalem, met verwijzing naar Zach. 9:9). 'Welbewust gebruikt Hij teksten uit het OT om zo iets over zichzelf te zeggen en te claimen dat Hij deze teksten vervult.' Zijn 'hergebruik' geeft aan deze teksten een nieuwe en laatste betekenis. Hij doet dit als het mens geworden Woord van God'. En, zegt Burger: 'Vanuit de verbinding met Jezus, het Woord van God, krijgen bijbelteksten een (voldoende) stabiele betekenis.' Dus: teksten *waren* instabiel en onzeker en *worden* stabiel.
Dit is voor Burger een kernpunt. Maar ik heb grote vragen bij deze benadering. Het klinkt bijna alsof Jezus teksten laat buikspreken. Al erkent Burger dat Jezus al in (de tekst van) het Oude Testament aanwezig was, hij doet daar te weinig mee.[3]

Maar God heeft – als goddelijke auteur – in het OT allerlei verwijzingen naar Christus opgenomen, heeft mensen laten zeggen wat Christus zou gaan zeggen in zijn menswording. Vaak zonder dat die mensen zelf die strekking begrepen. Adam was een 'voorafbeelding' van Christus (Rom. 5:14), door God dus 'gemodelleerd' naar het voorbeeld van Christus. En niet andersom!

Volgens de gereformeerde theologie ging het bij profetieën altijd om de vervulling van de *bedoelde* betekenis van de teksten. Soms was er sprake van een 'profetisch perspectief' met meerdere momenten van vervulling. Profetieën over de 'Dag van de Heer' konden slaan op Jezus' eerste komst, en tegelijk ook op zijn wederkomst. De 'maagd die zwanger zal worden' (Jes. 7) zou zo ook een dubbele vervulling kunnen hebben: in een meisje uit de tijd van Jesaja, en in Maria als moeder van Jezus. J. van Bruggen heeft het dan over een 'verborgen' betekenis, die pas in de nieuwtestamentische tijd werd geopenbaard. Dat is iets ánders dan dat er een nieuwe betekenis aan gegeven wordt!
Die vroegere benadering voldoet niet meer? Waarom niet? Burger wil meer recht doen aan het menselijke karakter van de Bijbel… Mijn vraag is: doe je zo niet tekort aan het góddelijke karakter van de Bijbel?

Gods intentionele handelen

Voldoende stabiliteit van betekenis ligt dus niet in de teksten zelf, zegt Burger, maar die ontdekken we als we heel de Bijbel (terug)lezen vanuit Gods doelgerichte (*intentionele*) handelen dat

uitloopt op de komst van Christus (B). *Fundamenteler* dan de *sense* van een tekst (de betekenis die je kunt afleiden uit het geheel van de tekst) blijkt de goddelijke *intentie*, belichaamd in het vleesgeworden en opgestane Woord, die de vervulling is van de Schriften. Hier dreigt – ongetwijfeld onbedoeld – een *reductie* (beperking) van de boodschap van de Bijbel![4] Want met deze benadering kunnen veel teksten zomaar buiten beeld raken. Dat geldt bijvoorbeeld voor profetieën die niet spreken over Christus als het mens geworden Woord, maar over de (nabije) toekomst van Gods volk en over de komst van Gods Koninkrijk (vgl. NGB art. 5). En ook voor teksten met ethische strekking die niet direct op Gods bedoeling in Christus zijn te herleiden.
Daarnaast dreigt het gevaar van een *subjectieve* interpretatie van de tekst, ten koste van een duidelijke, meer objectieve betekenis. Want als Gods intentie om mensen te redden fundamenteler is dan bijvoorbeeld de *voor ons* moeilijke ethische strekking (de sense) van een tekst, ligt het dan niet voor de hand om Gods bedoeling met die tekst te willen reconstrueren? Zodat de toepassing in *onze* situatie anders wordt dan wat er letterlijk staat?

Niet alleen de stabiele *betekenis*, ook de *eenheid* van de Bijbel ziet Burger liever ontstaan vanuit het doelgerichte handelen van God dan vanuit de claim dat de Bijbel één goddelijke Auteur heeft. Een vals dilemma! Het is immers juist de tekst die ons zicht geeft op God, die handelt én spreekt. En die óók zijn woorden liet opschrijven en bewaren voor mensen die later leven (vgl. 1 Petr. 1:10-12). Bovendien is God de handelende Persoon *in* en *door* de bijbeltekst. De Bijbel *beschrijft* niet alleen Gods handelen en spreken, maar is *deel* van dat handelen en spreken van God. Toen én nu! Dit laatste beaamt Burger overigens in zijn reactie (D). Maar dat is in zijn artikel niet helder. Vooral dat 'toen én nu' niet.

Christus, maar met de levende God: Vader, Zoon en Heilige Geest!
Burgers visie op de 'ontmoeting met Christus' brengt hem ertoe de manier waarop Greijdanus de Bijbel benadert, af te wijzen. Hij noemt die een 'funderingsstrategie'.

Vanuit de persoonlijke ontmoeting met de levende Christus wordt de Bijbel duidelijk, zegt Burger

Ontmoeting met Christus

Vooral in (B) legt Burger nadruk op de persoonlijke ontmoeting met de levende Christus. Vanuit die ontmoeting wordt de Bijbel duidelijk, zegt hij. In feite zoekt hij buiten de Bijbel om naar houvast voor bijbeluitleg. In de ontmoeting met Jezus, 'die zelf géén tekst is'. Het gaat om Hem, niet om een boek.

Dat laatste is juist. De Bijbel is een middel. Het doel is dat we God leren kennen en gaan geloven in Jezus Christus. Om gered te worden en om, vernieuwd door Gods Geest, de drie-enige God te eren en te dienen. Maar de Bijbel is wel het unieke door God gegéven middel. Dáárdoor werkt Hij met zijn Geest. Daarom moeten we die 'ontmoeting met Christus' en de Schriften als Woord van God niet uit elkaar trekken (zie Joh. 14:23: *Wie Mij liefheeft, houdt zich aan wat Ik zeg*). Bij de Schriften gaat het om het Woord van Christus zelf. In de Schriften horen we Gods stem. Wanneer je gelóóft en gelóvig leest en luistert, *is* dat die 'ontmoeting'. Niet alleen met

Daarmee bedoelt hij dat Greijdanus zijn zekerheden te veel op de tekst van de Bijbel fundeert, bijvoorbeeld met zijn opvatting dat alle regels voor de uitleg van de Schrift afgeleid moeten worden uit de Schrift zelf.

Mijns inziens schetst Burger een karikatuur van de traditionele hermeneutiek.
En als hij zegt dat de Bijbel niet het fundament van het geloof mag heten

2 Hier wijst Burger op de Septuaginta (Griekse vertaling van het OT), die oudtestamentische passages zó vertaald heeft dat een christologische lezing mogelijk wordt. Maar omdat het om een vertáling gaat, lijkt mij de verwijzing naar de Septuaginta hier niet aan de orde.

3 Bijv. de verwijzing naar K. Schilder: dat Christus aan het kruis zijn eigen psalmen zingt (Ps. 22!). Omdat Hij de Auteur is.

4 Zie het artikel van Burger over Bavincks schriftleer: 'Christologisch én pneumatologisch', in: Ad de Bruijne e.a., *Weergaloze kennis* (afscheidsbundel aan prof. Barend Kamphuis, 2015). Bavinck heeft het over het objectieve karakter van Gods openbaring in de Schrift. Bavinck is van mening dat een doordenking van het schriftgezag niet kan volstaan met de persoon van Christus. Uiteindelijk is het schriftgezag afhankelijk van een getuigenis van God zelf. Ook noteert Bavinck dat Gods openbaring in de Schrift breder is dan Christus, haar kern en hoogtepunt.

omdat Christus het enige fundament is (zie 1 Kor. 3:11), dreigen opnieuw Christus en de Bijbel uit elkaar gehaald te worden. Wat de Bijbel zegt, maar wat niet over Christus gaat, wordt dan zomaar secundair en mag op verschillende manieren uitgelegd worden. Dat is in strijd met 2 Petrus 1:20v! De Bijbel spreekt over het 'fundament van apostelen en profeten' (Ef. 2:20) en bedoelt daarmee hun getuigenis. In 1 Korintiërs 15 zegt Paulus: als mijn getuigenis (over de opstanding van Christus) niet betrouwbaar is, dan is uw geloof zinloos!

Ons geloof in God heeft dus alles met de geloofwaardigheid van de Bijbel te maken. In zijn reactie (D) stemt Burger dit toe en zegt hij dat het hem om de volgorde gaat: Christus-Schrift in plaats van Schrift-Christus. Maar opnieuw: zo schreef hij het niet. Hij maakte er juist te veel een tegenstelling van.

Regulerende overtuigingen

Gelovige bijbellezers laten zich volgens Burger leiden door *regulerende overtuigingen*. Die komen voort uit de persoonlijke ontmoeting met de levende Christus. Met verwijzing naar de belijdenis van Nicea formuleert hij twee centrale overtuigingen:
1. De ene God van Israël is dezelfde als Vader, Zoon en Geest, die de hoofdpersonen zijn van de geschiedenis die de Bijbel vertelt, en
2. Jezus Christus heeft geleden, is gestorven en opgestaan overeenkomstig de Schriften.

Laten we deze overtuigingen eens vergelijken met wat vroeger 'dogmatisch geweten' genoemd werd

Laten we deze overtuigingen eens vergelijken met wat vroeger 'dogmatisch geweten' genoemd werd: al bijbellezend ontdek je verbanden en terugkerende thema's, zie je dat er sprake is van 'voortgaande openbaring'. Zo vormt zich een overzicht van wat de Bijbel steeds duidelijker over die thema's zegt. Wanneer je vervolgens bij een bepaalde bijbeltekst tot een uitleg komt die daarmee strijdig lijkt te zijn, moet je je afvragen: zit ik goed met deze uitleg? Of moet ik van hieruit mijn zicht op een bepaald bijbels thema bijstellen? Zo lees je de Schrift in het licht van wat je in de Schrift gevonden hebt. De Schrift is dus de sturende factor, de overtuigingen komen *inhoudelijk* uit de Schrift. En alles is altijd weer vatbaar voor bijstelling op grond van de Schrift.

Juist die laatste twee dingen ontbreken bij Burger. Net als bij ons 'delen in de gezindheid van Christus' (zie mijn eerste artikel), lijkt er bij de regulerende overtuigingen sprake te zijn van een *verzelfstandiging* tegenóver de bijbeltekst. En dat betekent – opnieuw – een *reductie* (tot twee hoofdlijnen) en een verschuiving naar de *subjectieve* ervaring.
Overigens zegt Burger (in D) dat het hier over méér dan enkele hoofdlijnen gaat. Maar als het om véél meer gaat, wordt zijn redenering mijns inziens onbegrijpelijk: welke uitleg moet dan nog 'gestuurd' worden?!

Het unieke karakter van de Schriften

Bij al het bovenstaande gaat het om recht doen aan de Bijbel als Woord

van God en niet van mensen. Hij zelf komt daarin naar ons toe en gaat met ons mee, door de eeuwen heen. Vandaag wordt over allerlei situaties gezegd: dit is iets wat de Bijbel niet kent. Maar de Bijbel is door God geïnspireerd, opgeschreven en bewaard juist voor hen die láter leven! Hij heeft zijn woorden gewikt en gewogen (Spr. 30:5-6), ook met het oog op de toekomst. Bestaat er dan een situatie die God niet kent?

Maar de Bijbel is door God geïnspireerd, opgeschreven en bewaard juist voor hen die láter leven!

Terecht schrijft Burger dat niet alleen de bijbeltekst door de Geest is geïnspireerd, maar dat de Geest ook ons verstaan verlicht. Dát is wat ons moet bewaren voor 'misverstaan'! De Geest werkt dus aan twee kanten. Het is de Géést die ons zo leidt in de waarheid.

In de Bijbel hebben we te maken met 'voortgaande' openbaring. Veel van wat we lezen in het OT, wordt pas goed duidelijk in het NT. En dat heeft alles te maken met de komst van Christus. Maar de volgorde is andersom dan Burgers benadering. Uitgangspunt is dat de Bijbel het geïnspireerde Woord van God is en dáárom een eenheid. En vanuit dat geloof krijgen we zicht op Gods 'doelgericht' (heilshistorisch) handelen (vgl. NGB art. 3 en 5). Het 'samen met alle heiligen' (Ef. 3) is belangrijk voor het lezen van de Bijbel. Niet om aan bijbelwoorden een nieuwe betekenis te geven en nog minder om zelf een soort aanvulling te schrijven[5], maar om – door de Geest geleid – te begrijpen waarop de Geest van God 'doelde', met de woorden die Hij in de Bijbel heeft laten opschrijven (1 Petr. 1:1v en 2 Petr. 1:20v).

Conclusie

Veel heb ik laten liggen. Maar de vraag waar het om gaat, is: heeft Burger ons met zijn soteriologische benadering verder gebracht inzake het 'hermeneutische probleem'? Ik denk het niet. Zijn benadering roept te veel vragen op. Problematiseert hij de schrift-(tekst) niet onnodig en ten onrechte? Stelt hij het 'verstaan' van de Schrift niet onnodig ingewikkeld voor? Speelt misschien mee, dat bij hem 'verstaan' niet alleen gaat over wát God zegt, maar ook waaróm God dat zegt? En vervolgens is de vraag of zijn 'oplossing' voldoet en of die niet grote risico's met zich meebrengt. Christus wordt criterium, maar hóe? Komt het accent uiteindelijk niet te liggen op ons als 'geestelijke' mensen, met de 'gezindheid' van Christus, die in de 'ontmoeting' met Christus bijna bóven de bijbeltekst komen te staan? Verwacht Burger niet te veel van onze 'heiliging', die hij dus vooral opvat als vernieuwing?
Burger kiest bewust voor een soteriologische benadering: hermeneutisch gezien is Christus als het mens geworden Woord van God beslissend. Maar waar Burger winst ziet in zijn soteriologische benadering, zie ik juist verlies. Want het risico is groot dat de bijbelse boodschap gereduceerd wordt en dat er te veel ruimte komt voor een subjectieve uitleg.

Als docent in Kampen staat Burger voor een belangrijke taak. Die taak kan hij alleen goed uitvoeren wanneer hij echt buigt voor de Schriften: voor wat God zelf zegt in zijn Woord. Gelukkig begrijp ik van hem dat dit inderdaad is wat hij wil. Ik wens hem alle inzicht en wijsheid van de Heilige Geest toe! ■

5 Zie Tom Wright met zijn 'script' voor het vijfde bedrijf bij het zogenaamde 'theodrama'.

TEKST
ROB VAN
HOUWELINGEN

BEELD
ERWIN OLAF

Uitleg van een bijbelgedeelte

‘Hij zei hun: “Zo lijkt iedere schriftgeleerde die leerling van het koninkrijk van de hemel is geworden op een huismeester die uit zijn voorraadkamer nieuwe en oude dingen tevoorschijn haalt.”’

(MATTEÜS 13:52)

De schatten van Gods koninkrijk zijn het uitpakken waard

Vorstelijke paleizen hebben vaak een schatkamer, waar alle kostbaarheden van de koninklijke familie worden bewaard. Verder krijgt geen mens ze ooit te zien. In monumentale kathedralen bevindt zich de kerkschat: gouden en zilveren voorwerpen die in de loop der eeuwen gebruikt zijn in de liturgie. Meestal moet je een toegangskaartje kopen, want zo'n kerkschat ligt opgeslagen in een museumdepot.

Ook het koninkrijk van God heeft een schatkamer. Maar het is niet de bedoeling dat de kostbaarheden uit die koninklijke schat verborgen blijven. Ze moeten voor een breed publiek opgediept en uitgepakt worden en wel door speciaal daarvoor opgeleide schriftgeleerden.

Tijdzone

De tekst komt uit een hoofdstuk vol gelijkenissen, door Jezus gesproken bij het meer van Galilea. Hij vergelijkt Gods koninkrijk met herkenbare dingen, om het zo dicht mogelijk bij de mensen te brengen. Een gelijkenis lijkt een eenvoudig verhaaltje, maar heeft een diepere laag. Jezus vraagt zijn toehoorders dichterbij te komen, leerling te worden. Hij verkondigt een geheimenis. De goede verstaander wordt uitgedaagd dóór te denken, terwijl anderen juist zullen afhaken (vss. 10-17). Vandaar dat de slotvraag aan zijn leerlingen niet luidt: 'hebben jullie dit alles gehoord', maar 'hebben jullie dit alles begrepen'? Hun spontane antwoord is: 'Ja, Heer' (vs. 51 in de Herziene Statenvertaling, die de meeste handschriften volgt). Een jawoord als erkenning van het gezag van de meester.

Het koninkrijk van de hemel, daarmee bedoelt Jezus de nieuwe wereld, waar God koning is. Met zijn komst op aarde is de andere werkelijkheid definitief doorgebroken. Jezus vertegenwoordigt de hemelse levenssfeer die alles zal veranderen. Te beginnen bij mensen die het koningschap van God erkennen

en anders gaan leven, in navolging van Jezus: georiënteerd op de hemel en niet langer op de aarde. Via een groeiend aantal mensen zal Gods koninkrijk zich ontwikkelen, soms onzichtbaar (als graan dat gezaaid is in de aarde), altijd onstuitbaar. Kinderen van het koninkrijk leven in deze wereld, het zijn mensen van deze tijd, maar zij bevinden zich als het ware in een andere tijdzone. Hun klok loopt voor en wijst 'koninkrijkstijd' aan.

Geleerde en leerling

Schriftgeleerden waren de theologen van die tijd. Ze komen al in het Oude Testament voor, vooral in de boeken Ezra en Nehemia, na de Babylonische ballingschap. Ezra zelf was een gerenommeerd schriftgeleerde. Uit het Nieuwe Testament kennen we Gamaliël, de leermeester van Paulus. Schriftgeleerden werkten naast de wetgeleerden, die zich hadden gespecialiseerd in de uitleg van de Thora. Het was de taak van de schriftgeleerden het volk Israël te onderwijzen in de Thora. Zij moesten datgene wat ze eerst zelf hadden gelezen in en geleerd uit de Schrift, toegankelijk maken voor mensen die minder belezen en geleerd waren. Een grote verantwoordelijkheid.
Blijkbaar is schriftgeleerde zijn en leerling van het koninkrijk zijn niet hetzelfde. Juist de gediplomeerde schriftgeleerden haakten in Jezus' tijd massaal af, evenals de farizeeën. Zij haalden *slechte* dingen tevoorschijn uit hun *slechte* schatkamer (Mat. 12:35). Daarom spreekt Jezus over 'een schriftgeleerde die zich heeft laten onderwijzen', oftewel: die mijn leerling geworden is. Sowieso valt het niet mee om naast geleerde ook leerling te zijn. Vandaar dat bijvoorbeeld regelmatige bijscholing voor predikanten nodig is. Theologen moeten altijd in de leer blijven bij Jezus Christus, de schriftgeleerde bij uitstek. Toch schrijft Jezus de Joodse schriftgeleerden niet af. Hij ziet hen hier niet als groep, maar individueel, in het enkelvoud. Marcus vertelt over een schriftgeleerde tegen wie Jezus later zegt: u bent niet ver van het koninkrijk van God (Mar. 12:28-34). Behalve profeten belooft Jezus ook schriftgeleerden als zijn speciale gezanten te zullen sturen (Mat. 23:34). Zoals er farizeeën en priesters behoorden tot de eerste gemeente van Jeruzalem, zo kunnen er ook schriftgeleerden onder de Jezusvolgers zijn geweest. Een van die volgelingen, Nikodemus, wordt door Jezus aangesproken als 'leraar van Israël' (Joh. 3:10). Iedere schriftgeleerde kan de oude Thora in een nieuw licht zetten, mits hij zich laat inspireren door Gods koninkrijk.

Theologen moeten altijd in de leer blijven bij Jezus Christus, **de schriftgeleerde bij uitstek**

Opleiding

Later komt iemand in beeld die perfect past in het plaatje dat Jezus hier schetst: de apostel Paulus. Hij had een theologische opleiding gevolgd in Jeruzalem, bij de beroemde rabbi Gamaliël (Hand. 22:3). Hij bezat een collectie schriftrollen, zijn eigen Bijbel (2 Tim. 4:13) en was doorkneed in de uitleg van de heilige Geschriften. Van Paulus geldt zeker dat hij een leerling is geworden van het koninkrijk, namelijk toen hij door Jezus zelf vanuit de hemel tot apostel geroepen werd. Overal ter wereld ging Paulus het goede nieuws verkondigen in toespraken en brieven. Zelfs zo dat hij zowel in Jeruzalem als in Athene voor een nieuwlichter doorging. Tegelijkertijd bleef hij altijd trouw aan de God van Israël.
Er bestaan ook schriftgeleerden die geen theologische opleiding hebben gevolgd. Gewone mensen die zich laten leiden door het onderwijs van Jezus van Nazaret. De apostelen waren vissers, geen geleerden (Hand. 4:13). Toch hadden zij een gedegen praktijkopleiding gehad in de leerschool van het koninkrijk. Omgekeerd lezen we bij Paulus: 'Waar blijft de wijze? Waar de schriftgeleerde? Waar de redetwister van deze tijd?' (1 Kor. 1:20). Zelfs de Joodse schriftgeleerde is een mens van de huidige tijd. Maar er is een nieuwe tijd aangebroken, de heilstijd van het koninkrijk. Dan blijf je nergens met menselijke middelen. De wijsheid van deze wereld leidt niet tot kennis van Gods weg en werk.

Nieuw en oud op voorraad

Waarom vergelijkt Jezus een schriftgeleerde die zijn leerling geworden is, met een huismeester? Een goede heer (of vrouw) des huizes heeft altijd voorraad achter de hand. Dat is een kwestie

Door het evangelie van het koninkrijk krijgen **alle oude dingen (zoals de Thora) een nieuwe belichting**

van vooruitdenken, behorend tot de verantwoordelijkheid die het huisbeheer met zich meebrengt: een voorraad ter beschikking hebben die telkens wordt aangevuld. Zo beschikt de schatkamer van Gods koninkrijk over een onuitputtelijke voorraad, die we te allen tijde kunnen aanspreken. Je raakt er nooit doorheen. Er valt nog zoveel te ontdekken in de Schrift!
'Nieuwe en oude dingen': in die volgorde, het nieuwe staat voorop. Toen we als bijbelwetenschappers van Apeldoorn en Kampen een bundel samenstelden met deze titel, betrapten we onszelf erop dat we er zelfs in het Woord vooraf onwillekeurig 'Oude en nieuwe dingen' van maakten. Misschien omdat de uitdrukking 'oud en nieuw' ingeburgerd is. Of omdat je in de kerk bewust of onbewust wilt voortbouwen op het oude. Jezus' leerlingen mochten echter juist nieuwe dingen uitdragen, die nooit eerder onderwezen waren in Israël. Door het evangelie van het koninkrijk krijgen alle oude dingen (zoals de Thora) een nieuwe belichting.

Schatgraven in de Schrift

Stel, je hebt een schatkist in huis. Daarin verzamel je wat waardevol is door de jaren heen. Op een gegeven moment doe je het deksel open. Welke dingen liggen dan bovenop? Wat pak je het eerst? Natuurlijk het nieuwe! Dat ligt letterlijk en figuurlijk het meest voor de hand. Zo is het ook met Gods koninkrijk. Daarmee begint een nieuwe tijd, een nieuwe wereld, een nieuwe mensheid, een nieuwe schepping, een nieuw verbond. En ook het Nieuwe Testament. Niet dat het nieuwe belangrijker is dan het oude. Maar leerlingen van het hemelse koninkrijk verlangen allereerst naar het nieuwe dat God heeft beloofd. Als je vervolgens een spa dieper graaft, kom je vanzelf terecht bij het oude.

In plaats van 'voorraadkamer' (Grieks: *thèsauros*) heeft de Statenvertaling 'schat', wat herinnert aan de gelijkenis over de verborgen schat in de akker (vs. 44). Wie een schat ontdekt, heeft er alles voor over om die tot zijn eigendom te maken. Schatgraven in de Schrift. Professionele schatgravers, dat zijn de voorgangers die het evangelie van Jezus Christus voor de gemeente uitdiepen. En niet alleen gemeentepredikanten kunnen goed schatgraven. De christelijke kerk is een huis vol schriftgeleerden (vgl. 1 Joh. 2:27). Ga ze maar uitpakken, al die schatten van het koninkrijk! Geloven betekent levenslang leren en het geleerde in praktijk brengen. Soms moet je ook afleren wat niet bij Gods koninkrijk past, bijvoorbeeld je eigen wijsheid. Het is van onschatbare waarde dat het oude wordt gelezen en toegepast in het licht van het nieuwe. Zo blijft de oude waarheid altijd nieuw. ■

Een hoofdstuk vol gelijkenissen

Matteüs 13 bevat zeven gelijkenissen van Jezus over het koninkrijk. Ze beginnen allemaal op dezelfde manier: 'Het koninkrijk van de hemel is gelijk aan…' De eerste vier gelijkenissen zijn gericht tot de menigte: over de zaaier, het onkruid in de akker, het mosterdzaad, en het zuurdeeg. Thuisgekomen, geeft Jezus zijn leerlingen uitleg. Dan volgen drie gelijkenissen waarmee Hij zijn leerlingen vertelt wat hun te doen staat: over een verborgen schat, een kostbare parel, en een sleepnet. Zo biedt dit hoofdstuk beeldend onderwijs op verschillende niveaus over Gods koninkrijk.

TEKST
PETER DROST

BEELD
MICHIEL TON

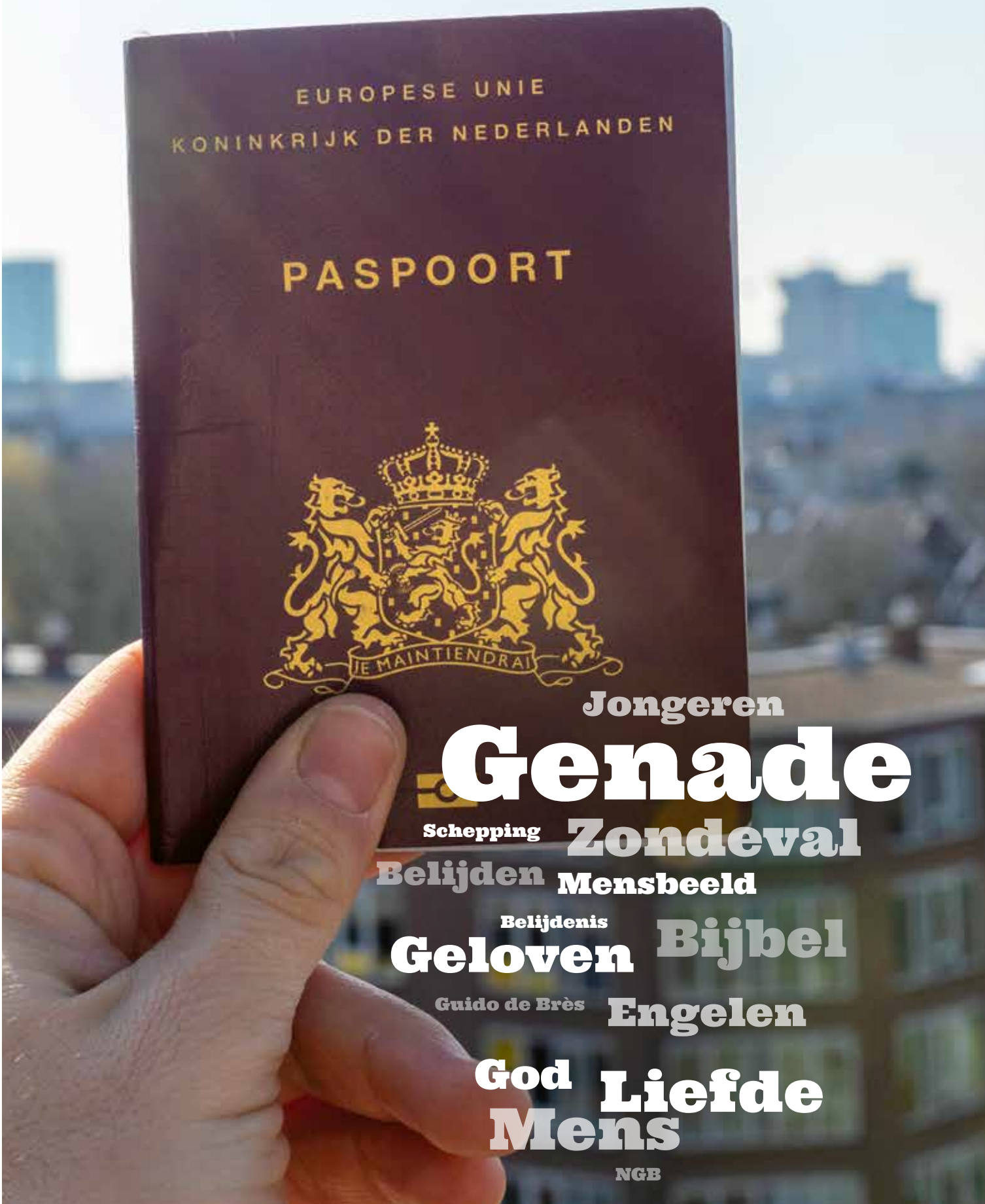

Jongeren

Genade

Schepping

Zondeval

Belijden

Mensbeeld

Belijdenis

Bijbel

Geloven

Guido de Brès

Engelen

God

Liefde

Mens

NGB

Waarom kerklid?

Heeft iemand je weleens gevraagd waarom je lid van een kerk bent? Als je belijdenis hebt gedaan, werd je die vraag misschien door de ouderling gesteld. En dan mag je het uitleggen aan een medegelovige. Maar heb je ook weleens geprobeerd het uit te leggen aan een ongelovig iemand? Vaak zien ook ongelovigen wel de voordelen van een betrokken gemeenschap. Als je bijvoorbeeld verhuisd bent en je sluit je in je nieuwe woonplaats aan bij een kerk, dan heb je makkelijk een heleboel nieuwe sociale contacten. Aan de andere kant snappen ongelovigen vaak niet wat een kerk nu anders maakt dan een andere vereniging. Dat bleek het afgelopen jaar tijdens de coronacrisis verschillende keren.

Guido de Brès schrijft in artikel 28 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis het volgende:
Wij geloven dat niemand, welke positie hij ook heeft, zich van deze heilige vergadering afzijdig mag houden, om op zichzelf te blijven staan. In deze vergadering komen immers bijeen degenen die behouden worden, en buiten haar is er geen heil. Daarom moet ieder zich bij haar voegen en zich met haar verenigen. Zo wordt de eenheid van de kerk bewaard; men onderwerpt zich aan haar onderwijzing en tucht, buigt de hals onder het juk van Jezus Christus en dient de opbouw van de broeders overeenkomstig de gaven die God aan allen verleend heeft, als leden van eenzelfde lichaam.

Vooral in die laatste woorden zie je duidelijk waar het om gaat. Het gaat in de kerk niet maar om een vrijblijvend lidmaatschap van een willekeurige vereniging. Nee, het gaat erom dat we de hals buigen onder het juk van Jezus Christus en ons onderwerpen aan de onderwijzing en tucht van de kerk. Dat klinkt vandaag de dag niet echt populair. Maar dat is wat er ook bij hoort als je belijdt dat Jezus Heer en Koning is. Wil je Hem volgen, dan moet je ook naar Hem luisteren.

Een christen zonder gemeente is als een stateloos burger

Ik las een boekje waarin het kerklidmaatschap vergeleken wordt met het hebben van een nationaliteit. En ik denk dat dat een heel goede vergelijking is. Als je dit leest, is de kans groot dat je burger bent van het Koninkrijk der Nederlanden. Er is een instantie die dat kan bevestigen. Je kunt een paspoort krijgen en daarmee kun je overal laten zien: ik ben Nederlands staatsburger.
Als je burger bent van het Koninkrijk der Hemelen, is het ook belangrijk dat er een instantie is die dat kan bevestigen. Een kerk die jou als lid aanneemt zegt daarmee: hij of zij is burger van het hemels koninkrijk. Indien nodig kunnen ze een getuigenis over jou geven en zo kun je bijvoorbeeld ook toegang tot het avondmaal in andere gemeentes krijgen.

Nu is het tegenwoordig heel populair om zogenaamd christen te zijn zonder gemeente. Maar dat is niet bijbels. En Calvijn zei al: 'Wie de kerk niet als moeder heeft, kan God niet als Vader hebben.'
Ik zou het zo willen zeggen: Een christen zonder gemeente is als een stateloos burger. Weet je hoe lastig dat is? Er zijn soms asielzoekers die uit situaties komen waardoor ze in de praktijk stateloos zijn. Dat is ongelofelijk ingewikkeld. Ze hebben nergens een recht van bestaan. Waarom zou je je als christen in deze situatie begeven? Dan heb je namelijk geen recht van bestaan binnen het Koninkrijk der Hemelen! ■

OM OVER DOOR TE SPREKEN:

1. Wat spreekt jou aan bij de vergelijking van het kerklidmaatschap met het hebben van een bepaalde nationaliteit? Wat spreekt jou niet aan?
2. Kerklidmaatschap is met nog meer beelden te vergelijken. Kun je er een paar noemen?

Rentmeesterschap: hoe doe je dat?

In twee artikelen (*Nader Bekeken*, feb. en mrt. 2021) schreef ik over milieuverontreiniging, klimaatverandering en rentmeesterschap. De vraag is dan: hoe geven wij, hoe geef ik nu praktisch invulling aan dat rentmeesterschap? Voordat ik op deze vraag inga, wil ik nog eens laten zien hoe dringend een gedragsverandering nodig is. Want de aantasting van Gods schepping heeft grote gevolgen voor de planten- en dierenwereld, en komt ook op ons eigen hoofd terug.

Wie de feiten op zich laat inwerken, moet beamen wat de apostel Paulus schrijft in Romeinen 8:22: 'Want wij weten dat heel de schepping gezamenlijk zucht en gezamenlijk in barensnood verkeert tot nu toe.' Dat geldt sinds de zondeval, toen de dood in de wereld is gekomen. Er kwam niet alleen een breuk tussen God en mens en tussen mensen onderling, maar ook tussen de mens en de schepping. Sinds de zondeval kreunt de schepping vanwege de vloek over de zonde, die tot uiting komt in extreme droogteperioden, stormen, aardbevingen, tsunami's enzovoorts. Maar de schepping, zeker de dierenwereld, zucht ook door toedoen van ons mensen, met name de afgelopen vijftig jaar. Door wereldwijde verontreiniging van lucht, bodem en water, door massale houtkap in tropische regenwouden, door de uitbreiding en intensivering van de landbouw, door plastic in de oceaan, door overbevissing en door klimaatverandering.

Verstoring van de natuur

Het Intergouvernementele Platform Biodiversiteit en Ecosysteem Diensten (IPBES) kwam in 2019 met een alarmerend rapport over

TEKST
WIM
DE VRIES

BEELD
ANJO KAN

de achteruitgang in biodiversiteit op wereldschaal. Een paar cijfers. Ongeveer een miljoen van het geschatte totaal van acht miljoen dier- en plantensoorten wordt met uitsterven bedreigd, vele binnen enkele decennia. De gemiddelde bedekking van inheemse plantensoorten is op veel plaatsen sinds 1900 met minstens 20% gedaald. Meer dan 40% van de amfibiesoorten, een derde van de rifvormende koralen en meer dan een derde van alle zeezoogdieren wordt bedreigd. Het beeld is minder duidelijk voor insectensoorten, waarvan er ca. 5,5 miljoen zijn, maar een voorlopige schatting is dat het voorkomen van insecten met 10% is afgenomen. In West-Europa is de afname nog veel groter. Insectentellingen in Duitse natuurgebieden lieten een daling zien van ruim 75% in de afgelopen dertig jaar en het beeld lijkt in Nederland weinig rooskleuriger. Zo komt de vlinderstichting op een achteruitgang van 45% van de vlinders. De FAO (de voedsel- en landbouworganisatie van de VN) luidde in 2019 de noodklok over de achteruitgang van bestuivers, zoals hommels. Omdat meer dan 75% van alle voedselgewassen afhankelijk is van bestuiving door dieren, vormt die achteruitgang namelijk een bedreiging voor de voedselproductie. De wereldwijde oogst loopt gevaar. En als gevolg van overexploitatie, vervuiling en andere bedreigingen, is er ook afname van bodemorganismen en wilde voedselsoorten, zo waarschuwt de FAO.

Gevolgen voor ons welzijn

De vernietiging van biodiversiteit keert in die zin dus terug op het hoofd van de mens. En dat geldt ook voor andere effecten op ons welzijn. Hetzelfde IPBES bracht in 2020 een rapport uit met een overvloed aan bewijs dat het risico op een wereldwijde gezondheidspandemie, zoals nu Covid-19, sterk toeneemt door de achteruitgang in biodiversiteit. Een pandemie vindt zijn oorsprong in virussen die door dieren worden meegevoerd en die mensen kunnen infecteren. Geschat wordt dat er bij zoogdieren en vogels ca. 827.000 virussen bestaan die mensen zouden kunnen infecteren. De huidige productie en consumptie, met uitbreiding en intensivering van de landbouw, boskap en niet-duurzame handel verstoren de natuur. Ze vergroten ook het aantal contacten tussen wilde dieren, vee, ziekteverwekkers en mensen, en daarmee het risico op pandemieën. Het IPBES verwacht dan ook meer frequente en dodelijke pandemieën, tenzij we onze levensstijl drastisch veranderen. Daarbij worden de kosten voor het verminderen van de risico's op een pandemie honderd keer lager ingeschat dan de gevolgen van zo'n pandemie. Wie bedenkt wat de huidige economische gevolgen van Covid-19 zijn, kan zich hier iets bij voorstellen.

Hoe rentmeesterschap?

Al deze gevolgen kunnen sterke prikkels vormen voor een transitie in ons gedrag. Toch dient een christen allereerst te benadrukken dat rentmeesterschap vereist is, omdat God de Eigenaar is van al het geschapene en omdat Hij als de Bezitter van deze aarde dit van ons vraagt.

Maar hoe kun je daar dan invulling aan geven? Het eerste lijkt mij dat we gaan 'consuminderen'. Het is met name de ongebreidelde westerse wijze van consumeren en produceren, die leidt tot uitputting van grondstoffen en milieuproblemen. Dat geldt voor de aanschaf van kleding, elektronica, auto's enzovoorts. Waarom zouden we niet schoenen en kleding laten repareren als dit nog prima kan (er zijn echt schoenmakers en kleermakers) en volstaan met een kleinere kledingkast. Het weren van reclamefolders die niets anders doen dan de begeerte aanwakkeren naar dingen die je veelal niet mist, is een prima stap om onnodige aankopen te verminderen. Bovendien wordt daarmee onnodig papierverbruik tegengegaan. En een auto van 10 tot 15 jaar oud voldoet tegenwoordig nog prima. De opmerking dat ze 'roesten op de folder' en de tijd dat je jaarlijks bezig was er primer op te smeren, ligt al een poos achter ons.

Een tweede punt is het verminderen van ons energiegebruik. Wandelen en fietsen is goed voor onze gezondheid en voor het milieu. Op zondag is het ook nog eens goed voor de zondagsrust. Dus het lijkt me evident dat we in de eigen woonplaats altijd gebruikmaken van de fiets, als de gezondheid dat toelaat. En als het werk binnen een redelijke afstand is, is ook dat sterk aan te raden. Wie het erg druk heeft ervaart het mogelijk als tijdverlies, maar met een e-bike is ook een afstand tot ca. 15 kilometer makkelijk te overbruggen en kost het nauwelijks meer tijd dan met de auto. Ik spreek uit persoonlijke ervaring. Verder is het gebruik van de trein vaak uitstekend voor zakelijk gebruik. Ook al duurt het wat langer, je kunt onderweg werken en dat weegt veelal volledig op tegen de extra reistijd. Wat reizen betreft is het ook goed om onze vakanties kritisch te bezien. Door corona zijn velen gaan inzien dat er dicht bij huis veel moois is. Het is een grote vergissing om te denken dat het steeds mooier wordt naarmate het verder weg is. Heel veel ligt in de buurt… Naast vermindering van benzinegebruik is het zuinig zijn met gebruik van elektriciteit, gas en water van belang. De één zal het sneller koud hebben dan de ander, maar alertheid is gewenst bij de verwarming en verlichting van de woning. En

watergebruik kan vaak sterk worden beperkt. Wij hebben enige tijd in Australië gewoond en dan merk je wat je kunt minderen als er echt watergebrek is. Auto wassen met een emmer water, heel kort douchen enzovoorts.

Een derde mogelijkheid is een verandering in ons voedingspatroon. Het is voor velen van ons ook hier goed om te consuminderen, met name waar het gaat om de consumptie van vlees. Persoonlijk eet ik graag een stukje vlees en daar is op zich geen bezwaar tegen. Maar de hoeveelheid die nu, met name in westerse landen, wordt geconsumeerd heeft ertoe geleid dat ongeveer een derde van alle bouwland gebruikt wordt voor productie van voedergewassen om daarmee dieren te voeden. Wanneer de veehouderij beperkt wordt tot grond die niet geschikt is als bouwland, en de dieren verder gevoed worden met reststromen uit de voedselindustrie, betekent dit gemiddeld een forse afname van de veestapel en daardoor ook van vleesconsumptie. Minder vlees eten is ook beter voor de gezondheid. Het advies van het voedingscentrum in Nederland is om niet meer dan 500 gram vlees per week te eten, waarvan maximaal 300 gram rundvlees en varkensvlees, terwijl nu gemiddeld 750 gram gegeten wordt. De zogenaamde EAT Lancet commissie komt zelfs met de aanbeveling van maximaal 300 gram vlees per week, waarvan maximaal 100 gram rood vlees. De rest is dan vooral kip, wat ook minder belastend is voor het milieu. In het algemeen is minder vlees en meer noten, peulvruchten en groenten beter voor de gezondheid en voor het milieu.

Verder is het strikt scheiden van afval (apart in plastic, papier, glas, groenafval en overig afval) een must, waarbij ik besef dat de wijze waarop gemeenten hierin faciliteren, nogal eens verschilt. In Veenendaal, waar ik woon, is dit prima geregeld, maar in de woonplaats van sommige van onze kinderen is dat bepaald minder het geval en vereist het meer inspanning. Maar die is het wel waard. Verder is het verminderen van het gebruik van plastic sterk aan te bevelen. Altijd alles in de eigen tas en geen plastic tassen meer gebruiken. En zo min mogelijk in plastic verpakte dingen kopen.

Ten slotte is het overgaan op duurzame energiebronnen iets waaraan we zelf een bijdrage kunnen leveren. Denk aan het gebruik van groene stroom, het aanschaffen van zonnepanelen en het kopen van een hybride of elektrische auto wanneer de oude auto is versleten. Ik weet dat overal ook bezwaren zijn te noemen, maar de transitie naar duurzame energiebronnen moet wel gemaakt worden. En zelfs als we al deze dingen doen, blijft onze ecologische voetafdruk hoog. Het wereldnatuurfonds heeft een website (https://voetafdruktest.wwf.nl/) waarop je je ecologische voetafdruk kunt nagaan in termen van het gebruik aan grondstoffen op deze wereld. De gemiddelde Nederlander overschrijdt die met een factor 3.3. Wie de vragen invult, zal zien dat het al heel veel moeite kost om op een factor 2 uit te komen.

Naast persoonlijke inzet is het ook van belang dat we een duurzame levenshouding uitdragen in onze omgeving, en in de politiek voor zover we daar zitting in hebben in bijvoorbeeld gemeenteraad, provincie of rijk. In de politiek wordt nogal eens de term 'haalbaarheid en betaalbaarheid' gebruikt, bijvoorbeeld als het gaat om de maatregelen die klimaatverandering moeten tegengaan. Om dan vervolgens zo veel mogelijk aan de rem te trekken. Maar vaak laten bedrijven zien dat er veel meer mogelijk is dan politici denken. Een voorbeeld is het initiatief van een aantal conservatieve politici, CEO's, investeerders en opinieleiders die in 2017 samen de 'Climate Leadership Council' oprichtten. Zij lanceerden het idee om een steeds verder toenemende CO_2-belasting op vervuiling te heffen, waarbij alle burgers (Nederlanders) een gelijk dividend uit de belastingopbrengst krijgen. Huishoudens met een laag- en middeninkomen zouden er dan gemiddeld op vooruitgaan omdat ze in het algemeen minder energie verbruiken en het dividend opweegt tegen de hogere prijs van producten om de CO_2-belasting te bekostigen. Het omgekeerde zou het geval zijn bij de hogere inkomens. Dergelijke creatieve ideeën kunnen veel maatschappelijke onrust voorkomen en ook daarin mag en moet een christen zijn bijdrage leveren.

Afsluitend

Het is van belang dat we ons hoeden voor krampachtigheid als het gaat om duurzaamheid. Paulus schrijft aan Timoteüs dat hij de rijken in deze tegenwoordige wereld moet bevelen, 'dat zij niet hoogmoedig zijn en hun hoop niet gevestigd houden op de onzekerheid van de rijkdom, maar op de levende God, Die ons alle dingen in rijke mate verschaft om ervan te genieten'.
De Bijbel leert ons stellig niet dat we bij alles wat we eten of consumeren, een schuldgevoel zouden moeten hebben. Feitelijk gaat het in alles om de bijbelse deugd van matigheid. In bijbelse zin ben je een goed rentmeester wanneer je duurzaam met Gods schepping omgaat en Hem dankt in alles, want 'dat is de wil van God in Christus Jezus voor u'. ■

TOP TIEN

Vergelijkingen kunnen ook een zichzelf versterkend effect krijgen

Typisch menselijk is het om dingen met elkaar te vergelijken. Zonder deze eigenschap zou ons leven er grauw en saai uitzien. We zouden allemaal dezelfde kleding dragen en in dezelfde auto's rijden. Dat wij geneigd zijn dingen met elkaar te vergelijken geeft kleur en reliëf aan het leven. Toch kan er in dit proces ook het een en ander misgaan.

Vooral actualiteitenprogramma's maken veelvuldig gebruik van vergelijkingen. In de politiek doen meningen ertoe en deze worden dan ook graag in percentages uitgedrukt. Zo kregen we onlangs dagenlang te horen dat een ruime meerderheid van de bevolking van mening was dat Mark Rutte gelogen had. Uiteraard zegt dit wel iets over de mening van Nederlanders, maar het geeft absoluut geen antwoord op de vraag of Mark Rutte wel of niet gelogen heeft. Zo zegt de bewering dat een meerderheid van de mensen niet in God gelooft, helemaal niets over het al of niet bestaan van God.

Vergelijkende statistieken worden door de media natuurlijk niet als bladvulling gebruikt. Zij dienen een bepaald doel. Ze willen beïnvloeden. Vraag je maar eens af waarom wij zouden moeten weten dat er in de Colombiaanse stad Medellin wel honderd keer meer moorden worden gepleegd dan in ons eigen Amsterdam. En waarom zouden wij er binnen korte tijd zelfs twee keer aan herinnerd moeten worden dat inwoners van Nederland zich tot de gelukkigste mensen ter wereld rekenen? Dat wij als gelukkige Nederlanders daarbij op twee verschillende plaatsen in de top tien terechtgekomen zijn, veroorzaakt bij mij wel enig wantrouwen. Waarschijnlijk past de publicatie van dergelijke statistieken binnen de promotie van een gunstig investeringsklimaat in ons land. In ieder geval lijkt het me zeer onwaarschijnlijk hierin een persoonlijke oproep te moeten zien om als geluksvogels er alles aan te doen om landen als Afghanistan en Noord-Korea volgend jaar een betere score te bezorgen.

Statistieken en vergelijkingen kunnen ook een zichzelf versterkend effect krijgen. Stel: u wilt een mooi boek aanschaffen. Dan kunt u voor een verantwoorde aankoop afgaan op een degelijke recensie. Maar om te kunnen vergelijken zou u eigenlijk meerdere recensies moeten lezen. Dat kan lastig en tijdrovend zijn. Veel mensen gaan daarom af op een boekentoptien die in veel kranten wordt gepubliceerd. In feite laat u zich in uw keuze dan sturen door het aantal kopers van een bepaald boek. Stel: u koopt de nummer twee uit de top tien. Duizend anderen doen dat ook. U leest het boek en bent teleurgesteld. Van de duizend anderen is ook een groot deel teleurgesteld. Maar mee door uw aankoop staat het teleurstellende boek inmiddels wel op plek 1. En hoogstwaarschijnlijk zullen er nog heel wat toekomstig teleurgestelde kopers volgen, voordat het boek uit de top tien verdwijnt.

Als mensen kunnen we niet zonder zaken te vergelijken. Maar een gezonde dosis wantrouwen en nuchterheid zou ik zeker aanbevelen als het om cijfers en vergelijkingen gaat. Regelmatig bestaat er namelijk een groot verschil tussen wat cijfers feitelijk zeggen en wat ze bedoelen te zeggen. ■

TEKST
BALTEN PIETER HAGENS

BEELD
PXHERE

DEUGEN DE MEESTE MENSEN?

Jaren geleden was ik in de trein getuige van een gesprek tussen twee oudere dames over de jaren van de bezetting (1940-'45): zij misten het gevoel van saamhorigheid dat er toen was. Het op luide toon gevoerde gesprek irriteerde een medereiziger van een jongere generatie dusdanig dat hij die dames toebeet: 'Ik hoor het al, het wordt tijd dat er weer oorlog komt!'

Aan dat voorval moest ik plotseling denken bij het lezen van het boek *De meeste mensen deugen* van de historicus en bestsellerauteur Rutger Bregman.

Hij wil met zijn boek de hardnekkige mythe doorprikken dat mensen van nature egoïstisch zijn. Volgens hem is het tegendeel het geval: de meeste mensen deugen. Hij meent dat dit idee onderbouwing vindt in nagenoeg ieder vakgebied van de wetenschap, door de evolutie wordt gestaafd en in het alledaagse leven bevestigd. Juist in tijden van gevaar komt het beste in ons naar boven.

Mensbeeld

Al eeuwenlang is het westerse denken – niet alleen het traditionele christendom maar ook het rationele humanisme – geworteld in een nogal duister mensbeeld: de mens is van nature een egoïst. Bregman zegt dat dit mensbeeld werkt als een *nocebo,* een negatief placebo. Want als we gelóven dat de meeste mensen niet deugen, gaan we elkaar zo behandelen, en 'dan halen we het slechtste in elkaar naar boven'. Dat gebeurt onder andere via overheidsmaatregelen van machthebbers (*elites*) die denken dat gewone mensen egoïstisch zijn omdat ze dat zelf zo vaak zijn.

Bregman: als we gelóven dat de meeste mensen niet deugen, gaan we elkaar zo behandelen, en 'dan halen we het slechtste in elkaar naar boven'

Maar, zegt Bregman, zo is het niet altijd geweest. Wetenschappers vermoeden dat er ooit een wereld van vrijheid en gelijkheid was. In navolging van de Franse filosoof Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) tekent hij die wereld als een idyllische natuurlijke toestand waarin onze voorouders een relaxed leven leidden. Zo'n 15.000 jaar geleden ging het daar mis, toen iemand een stuk land omheinde en zei: 'Dit is van mij.' Dat was de uitvinding van het privébezit en net als Rousseau ziet Bregman dit als *zondeval*. Toen ontstond de wereld die wij nu kennen. Sindsdien voeren machthebbers oorlog om hun bezit te beschermen en worden vreemden gewantrouwd.

Tegenover het nu gangbare, negatieve mensbeeld zet Bregman het beeld van een mens met twee benen: een goed been en een slecht been. De vraag is alleen welk been we trainen. Van nature, in noodsituaties, hebben we een sterke voorkeur voor het goede been. Om te laten zien dat zo'n positief mensbeeld realistisch is, draagt hij wetenschappelijk bewijs aan. Maar hij meent dat het nog realistischer kan worden wanneer we erin gaan geloven, want dan halen we het beste in elkaar naar boven.
Met zijn ideeën sluit Bregman aan bij een populistisch klimaat waarin de heersende elite en 'het volk' elkaar wantrouwen. Dit boek is een program, inclusief een steunbetuiging voor directe democratie (hoofdstuk 15).

Van aap naar mens

Het traditionele christendom heeft een negatief mensbeeld. Orthodoxe gelovigen dachten, zo meent Bregman, dat we verdorven waren, en hoogstens een laagje vroomheid over onze natuur konden smeren. In de achttiende eeuw vervingen verlichte filosofen die vroomheid door 'een laagje rationaliteit, over onze verrotte natuur'. Het mensbeeld bleef dus negatief. Ze rekenden niet volledig af met het traditionele christendom. Dat negatieve mensbeeld werd bevestigd in verhalen en wetenschappelijke publicaties, maar Bregman komt met sprekende voorbeelden waaruit blijkt dat er sprake was van vooringenomenheid en zelfs manipulatie. Als het gangbare, negatieve mensbeeld wordt getoetst aan de realiteit, blijkt dat dit meestal niet klopt: de meeste mensen deugen! Ook wetenschappelijke inzichten worden herzien. Zo is er nu een minder deprimerende variant van de evolutietheorie: biologiestudenten leren vandaag dat samenwerking veel belangrijker is dan Darwins (egoïstische) strijd en concurrentie.
Mensen zijn gedomesticeerde apen. De apen worden geselecteerd op vriendelijkheid, met sociale intelligentie als bijproduct – aldus Bregman. En tienduizenden jaren lang hebben de vriendelijkste mensen de meeste kinderen gekregen: *The survival of the friendliest*.

In deze redenering zit een misser. Niet de mensen maar de *apen* worden geselecteerd. Maar selectie op vriendelijkheid is een vorm van kunstmatige selectie (wat fokkers doen). Hoe kan dat zonder ingrijpen van de mens? Dan zouden apen eerst door domesticatie (= wilde dieren worden getemd tot huisdier) tot mensen moeten evolueren! Bregman presenteert dit fenomeen als natuurlijke selectie (wat de natuur doet): die apen hebben zichzelf gedomesticeerd.
Een blind proces van lijden, dood en verderf (*the survival of the fittest*) – zoals door evolutionisten werd geloofd – verandert door deze truc in een selectie op vriendelijkheid waaruit de huidige mens ontstaat, die dan als vriendelijk eindproduct niet egoïstisch geboren wordt!

De vergissing van de Verlichting

Een van de verlichte filosofen was Adam Smith, de *vader* van de vrijemarkteconomie. Hij schrijft in zijn klassieker *The Wealth of nations* (1776) dat economisch handelen voortkomt uit eigenbelang (egoïsme). Toch blijkt uit zijn eerdere publicaties dat hij drommels goed wist dat mensen een groot vermogen hebben tot empathie en altruïsme. Hoe valt dat met elkaar te rijmen? Bregman meent dat hij hier aansluit bij wat zijn vriend en tijdgenoot, de filosoof David Hume, zegt: we moeten net doen alsof ieder mens van nature egoïstisch is, terwijl we weten dat dit in feite onjuist is.
Dit is nu volgens Bregman *de vergissing van de Verlichting. Uitgaan van zo'n egoïstisch mensbeeld – bijvoorbeeld in het overheidsbeleid – roept egoïsme op* (hoofdstuk 12). Daarmee ligt het vervolg van zijn boek voor het oprapen: *doe het tegenovergestelde*!

Dit lijkt toch sterk op een *pseudo-religie* met zelfverlossing: geloven in 'de mens'

Bregman staat wel snel klaar met zijn oordeel. Voor David Hume is 'doen alsof' een voorzorgsmaatregel tegen fraude. Bij Adam Smith speelt wat anders. Hij schrijft in zijn spraakmakende boek uit 1776 niet over ál het menselijk handelen, maar over het *economisch handelen*. Hij stelt dat de bakker zijn brood niet verkoopt uit altruïsme (onbaatzuchtigheid), maar uit eigenbelang. Ongetwijfeld spelen hierbij ook nog andere factoren mee – broodbakken kan z'n hobby zijn – maar in een rationele beschrijving van het *economisch handelen* van ondernemers en kooplieden zijn die niet relevant, want eigenbelang is volgens Smith de dominante factor. Bovendien is eigenbelang nog geen egoïsme – al ligt dit wel op de loer. Smith wijst zelfzucht af en wil eigenbelang in de goede banen van het algemeen belang leiden via het mechanisme van de *vrije concurrentie*.

Ontegenzeggelijk heeft de economische wetenschap wel bijgedragen aan het gangbare, negatieve mensbeeld. Dat komt door de *verwetenschappelijking* van ons wereldbeeld. Want de *echte* vergissing van de Verlichting was het 'geloof' in een autonome wetenschap. Daardoor ging men denken dat de homo economicus – altijd gericht op eigenbelang – die in economische modellen optreedt, het normale beeld van de mens is.

Realistisch?

Uitgaan van het goede – vertrouwen in elkaar hebben, ziet Bregman als het meest realistisch. Wie nog nooit is opgelicht, moet toch eens bij zichzelf nagaan of hij (zij) wel met genoeg vertrouwen in het leven staat. Volgens een psycholoog/fraude-expert is *oplichting* 'een kleine prijs voor een heel leven waarin je anderen met vertrouwen tegemoet mag treden'.
Bregman zegt niet dat de mens in essentie goed is, maar dat hij kan kiezen tussen goed en kwaad en van nature een sterke voorkeur voor het goede heeft. Dat is zichtbaar in crisissituaties. Zo viel ook bij onze coronacrisis op dat er een sterker saamhorigheidsgevoel was (maar toen die crisis bleef voortduren, kwam dat gevoel onder druk te staan).
Toch is de publieke opinie dat de meeste mensen niet deugen. Ik wel, mijn familie en vrienden ook wel, maar de rest vaak niet. We worden hierin bevestigd door wat we allemaal aan misdaad en ellende gepresenteerd krijgen via de (sociale) media. Bregman zegt zijn mensbeeld te ontlenen aan de rea-

liteit, maar de kritiek is vaak: Bregman is *niet* realistisch. Zijn antwoord is dan: gooi de televisie het raam uit en kijk om je heen: de meeste mensen deugen! (Zie zijn eerdere boek *Gratis geld voor iedereen*, p. 213). Het nieuws betreft vooral uitzonderlijke gebeurtenissen die sensationeel zijn – zoals aanslagen, geweld en rampen. Wat goed gaat, is geen nieuws. Bovendien zijn mensen gevoeliger voor het slechte nieuws dan voor het goede nieuws. Zo kan onze beleving sterk verschillen van de – wetenschappelijk vastgestelde – realiteit.

Hier rijst de vraag of je een mensbeeld dan nog kunt baseren op menselijke ervaring. En hoe representatief zijn de door Bregman opgevoerde gebeurtenissen voor het 'gewone' leven? Dat mensen in crisissituaties – bijvoorbeeld een vliegtuigcrash – bij voorkeur voor het goede kiezen en elkaar onbaatzuchtig bijstaan, is indrukwekkend. Maar zie je zoiets ook in een abortuskliniek waar ongewenste ongeboren kinderen worden geaborteerd?

Geloof

Niet alleen de menselijke ervaring/beleving is manipuleerbaar, maar ook, tot op zekere hoogte, de wetenschap. Bregman vertelt hoe soms een psychologisch experiment gemanipuleerd werd, door een psycholoog die heel graag beroemd wilde worden, om zo het door hem *gewenste resultaat* te verkrijgen. De interpretatie van een experiment kan (achteraf) ook nog discutabel zijn, zoals bij de schokmachine van Stanley Milgram: laat de mens zich gedachteloos meeslepen door het kwaad of laat de mens zich verleiden door het kwaad dat goed lijkt? Hoelang zijn wetenschappelijke inzichten houdbaar? Wetenschappelijke theorievorming heeft altijd een *voorlopig* karakter. Dus als de stelling dat *de meeste mensen deugen* gebaseerd is op menselijke ervaring en nieuw-wetenschappelijk inzicht, zegt dat niet alles. We moeten er, volgens Bregman, ook in gaan geloven en dat waarmaken.

Dit lijkt toch sterk op een pseudoreligie met zelfverlossing: geloven in 'de mens'. Het is ook een soort cirkelredenering: de meeste mensen deugen als we geloven dat de meeste mensen deugen. Is dat niet het idealistische droombeeld van een simplistische placebo-samenleving?
Eerlijk gezegd is het geloof dat de meeste mensen deugen mij sympathieker dan het geloof dat de meeste mensen niet deugen. De bijbelse leefregel *Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten* (Mat. 6:12) – is hier een duidelijke richtlijn. Veelzeggend is het commentaar van Bregman op die leefregel: het is beter om mensen zélf aan het woord te laten omdat we niet altijd goed aanvoelen wat de ander wil. Dit pleit voor directe democratie. Toppunt van bevoogding is voor hem 'God' die vanuit de hemel observeert, controleert en – zo nodig – ook fors ingrijpt omdat Hij zich boos maakt over de zonden van mensen. Die mythe is ooit bedacht door heersers die een Alziend Oog nodig hadden om grote groepen mensen in het gareel te houden. Want macht corrumpeert (hoofdstuk 11).

Overdenking

Bij de grote eruditie en belezenheid van Bregman is des te meer opvallend een ernstig gebrek aan kennis van het christelijk geloof – hoewel hij christelijk en kerkelijk is opgevoed en ook lid was van een christelijke studentenvereniging! Orthodoxe christenen 'dachten dat we verdorven waren, en hoogstens een laagje vroomheid over onze natuur konden smeren'. Dat roept bij mij het beeld op van iemand die is blijven steken bij zonden en ellende, en eigenlijk geen weet heeft van genade en verlossing. Zijn *nieuwe geschiedenis van de mens* laat een mens zien die vrij kan kiezen tussen goed en kwaad met voorkeur voor het goede. Alsof er niks gebeurd is.
Het is waar: de tegen God rebellerende mens is geen demon geworden. Dankzij Gods *voorzienigheid* is er oog voor medemenselijkheid en solidariteit. Maar altijd steekt het kwaad weer de kop op – omdat het *in* de mens zit! Bregman wil het kwade overwinnen door het goede. Dat kán, maar alleen *in Christus* (Rom. 12). *Hij* maakt alle verschil omdat Hij de *oorzaak* van al dat kwaad – namelijk de *zonde* – heeft aangepakt. ■

N.a.v.:
Rutger Bregman, *De meeste mensen deugen. Een nieuwe geschiedenis van de mens*, De Correspondent, Amsterdam, 2019, ISBN 9789082942187, 521 pag., prijs € 25,-

VEERTIG VRAGEN BIJ HET

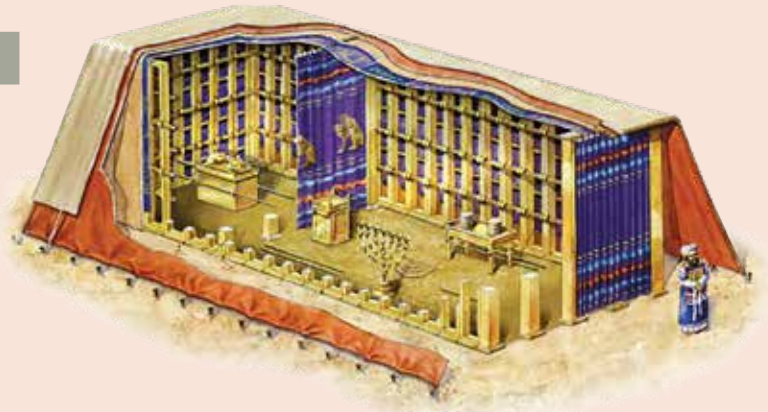

OUDE TESTAMENT

Iedere bijbellezer kent wel dat draagbare heiligdom uit de woestijntijd dat ook wel ‘tabernakel’ heette. Maar menigeen heeft zich misschien ook weleens afgevraagd of dat nu een fantasieheiligdom was of dat het echt bestaan heeft. Want hoe kon men toen midden in de woestijn zo’n luxueus tempeltje bouwen? Als je kijkt naar al die bijzondere materialen, zoals edele metalen, exotisch reukwerk, prachtige linnen stoffen, kostbaar acaciahout, dat was daar toch allemaal niet te krijgen of te koop.

Was die tabernakel in het boek Exodus niet te mooi om waar te zijn? Verderop in dit artikel zal ik daar nader op ingaan.

Vragen

Als je de Bijbel serieus bestudeert, komen er heel wat van zulke vragen boven. Niet alleen van de kant van gelovige lezers, maar ook bij mensen die de Bijbel bijvoorbeeld vanuit culturele interesse onderzoeken. Geregeld stuit je dan op kwesties die niet zomaar op te lossen zijn. Je kunt daarover struikelen. Ongelovige lezers zullen dan wellicht bevestigd worden in hun vooroordeel dat het allemaal verzonnen is. Maar serieuze christenen kunnen het gevaar lopen dat ze het geloof verliezen. Of ze worden moe van al die vragen die de Bijbel oproept. Om dat voor te zijn behandelt dr. M.-J. Paul in het boek *Struikelblokken* tientallen vragen om struikelblokken bij het lezen uit de weg te ruimen. Want als je gedegen antwoorden krijgt, verhoogt dat voor je gevoel de betrouwbaarheid van de Bijbel. Het is ook nogal een verschil of Gods Woord sprookjes en legenden bevat of dat het een en al historie is. Van Paul kunnen we verwachten dat hij de historiciteit van de Bijbel verdedigt, want we kennen hem als een orthodoxe autoriteit op dit gebied.

Voorbeelden

Waar gaat dit boek precies over? Ik geef een aantal voorbeelden om een indruk te krijgen van de inhoud. De veertig vragen die behandeld worden, zijn onderverdeeld in zes rubrieken. Uit elke rubriek kies ik een vraag.
Allereerst een vraag over het boek Job. Gereformeerde mensen kennen meestal wel de vraag die als vanzelf met dit boek meekomt: wanneer leefden Job en zijn vrienden en is het allemaal echt gebeurd wat er in dat boek staat? Op een bijbelstudiekring kunnen die vragen alleen al een pittige bespreking opleveren.
Vervolgens is er een vraag over de zondvloed. Ook in kerkelijke kringen is het langzamerhand wel bekend dat de oudheid ons meer verhalen over een zondvloed nagelaten heeft dan alleen die van Genesis 6 tot 9. Ik denk met name aan verhalen uit Soemerië en Babylonië, maar er zijn er veel meer. Bijna elke cultuur op aarde spreekt in geschriften over een grote vloed die eens de aarde bedekte. Dat is natuurlijk geen toeval en geen puur verzinsel. Het lijkt erop dat al die verhalen, hoe misvormd ook, teruggaan op de historische vloed waar de Bijbel over spreekt. Maar opvallend is dat die wereldwijde tradities vaak ouder zijn dan het bijbelse getuigenis. Daarom blijft volgens dit boek de volgende vraag recht overeind staan: welk verhaal over een zondvloed is waar?

Bijna elke cultuur op aarde spreekt in geschriften over een grote vloed die eens de aarde bedekte

Emancipatie

In de derde rubriek wordt onder meer een vraag besproken over wat wij vandaag emancipatie noemen. De mannen moesten drie keer per jaar naar de tempel, maar de vrouwen hadden die verplichting kennelijk niet. Hoefden de vrouwen dan minder vaak 'naar de kerk' te gaan en hadden zij minder geestelijke toerusting nodig?
Als het over de ethiek gaat, komen vragen aan de orde over de relatie met andere volken en het uitroeien van die volken. De laatste vraag in die rubriek luidt dan ook: kunnen wij vandaag de wraakpsalmen (zoals Ps. 137) nog zingen?
We komen midden in de actualiteit als we in deel 5 bijvoorbeeld de kwestie moeten beantwoorden: wat betekenen de scheppingsverhalen voor ons? Logisch dat dat onderwerp niet uitputtend besproken wordt, maar er worden wel zinnige dingen gezegd die het doordenken kunnen stimuleren.
Ten slotte is er deel 6 waar nog een

paar vragen volgen over de tekstoverlevering van het Oude Testament, zoals: wat is de betekenis van de Dode-Zeerollen?

Tabernakel

Het voorbeeld van de tabernakel wil ik nu nog verder uitwerken. Het gaat dan om vraag 12 uit het boek: was de tabernakel een verzonnen model van de tempel? Als je de beschrijving van de tabernakel in Exodus leest, komt inderdaad de vraag op je af: is dit historisch en kun je je voorstellen dat midden in de kale woestijn zo'n kostbaar heiligdom gebouwd werd? Veel bijbeluitleggers gaan er dan ook vandaag van uit dat heel die beschrijving verzonnen is en dat de latere tempel in Jeruzalem als model heeft gediend voor die demonteerbare tabernakel. Dat werd des te aannemelijker toen men de afronding van het boek Exodus pas in de tijd van de ballingschap dateerde. Op grond daarvan was in de Bijbel dus eerst sprake van een tempel, en pas veel later van dat draagbare heiligdom uit de woestijntijd. Dr. Paul is een hartgrondig tegenstander van zulke bijbelkritiek en geeft dan ook serieuze antwoorden op al die vragen die aan de orde komen.

Ik noem in het vervolg eerst enkele bezwaren die tegen een reële tabernakel worden ingebracht en geef daarna telkens de reactie van dr. Paul.

Bezwaren

Hoe kon in die troosteloze woestijn zo'n mooi heiligdom gebouwd worden? Dat is niet zo moeilijk. De Israëlieten waren immers met schatten beladen uit Egypte vertrokken. Iedereen moest van zijn Egyptische buren goud en zilver en kleding vragen, als een soort 'oprotpremie' toen ze het land moesten verlaten.
Voor de bouw moest heel veel acaciahout gebruikt worden. Dat is niet vreemd, want die boom groeide nu juist op het Sinaïtische schiereiland waar het volk doortrok. De latere tempel werd gebouwd van cederhout, dat niet in de woestijn groeide maar in Libanon. Dat alleen al is een indicatie dat de tempel niet aan de tabernakel voorafging. Ook van de dekkleden is gedacht dat dat materiaal in die landstreek niet voorkwam. Maar onderzoek heeft aangetoond dat zogenoemde tachasvellen afkomstig zijn van de zeekoe die daar in de Arabische Golf rondzwemt.
Vervolgens werd de vakbekwaamheid van de Israëlieten betwijfeld. Die mannen waren vooral herders en landbouwers, en voor het overige werk waren ze domme jongens, zo dacht men. Maar dan wordt niet gerekend met de ervaringen uit Egypte. De periode van slavernij had in elk geval ook opgeleverd dat heel wat mannen zich bij de bouw van Pitom en Raämses tot vaklui ontwikkeld hadden. Dat zal hen geholpen hebben om de tabernakel in elkaar te zetten en de ingewikkelde constructie tot een goed eind te brengen.

Telkens weer is er meer dan genoeg in te brengen tegen alle kritische geluiden van moderne theologen

Met dit alles is natuurlijk niet bewezen dat de tabernakel bestaan heeft. De archeologen hebben geen restanten of brokstukken in de bodem of elders gevonden. Maar wel is door de genoemde argumenten aangetoond dat zo'n heiligdom zeker bestaan kan hebben. En het literaire bewijs in de Bijbel zelf spreekt voor gelovigen boekdelen. En zo is het ook met al die andere onderwerpen in dit boek. Telkens weer is er meer dan genoeg in te brengen tegen alle kritische geluiden van moderne theologen. Steeds weer blijkt dat de Bijbel zichzelf voldoende kan verdedigen en dat buitenbijbelse bronnen daarbij nog kunnen helpen.
Daarom wil ik dit boek graag aanbevelen aan ieder die niet genoeg heeft aan 'dat staat toch in de Bijbel'. ■

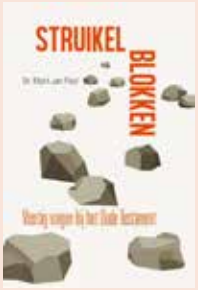

N.a.v.:
Dr. Mart-Jan Paul, *Struikelblokken. Veertig vragen bij het Oude Testament*, De Banier, Apeldoorn, 2020, ISBN 9789087182854, 297 pag., prijs € 16,95

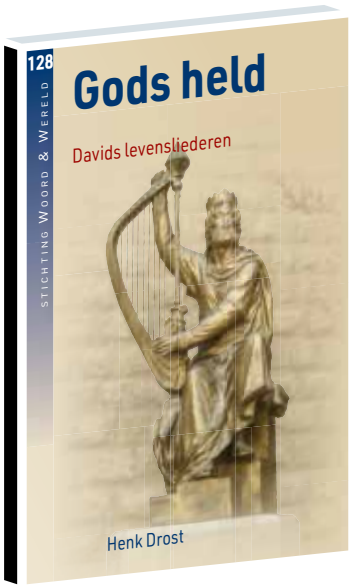

PSALMEN ALS LEVENSLIEDEREN

In het nieuwe cahier, *Gods held. Davids levensliederen*, bespreekt ds. Henk Drost psalmen die via het opschrift gelinkt zijn aan een bepaalde periode in Davids leven. Dat maakt deze psalmen als het ware nog tastbaarder: je ziet David in de grot of in zijn paleis zitten en de psalm componeren. Naar aanleiding van de inhoud van dit boekje stelde ik de auteur enkele vragen.

Heb je iets met psalmen?
'Ja, ik hou van de psalmen. Ze gaan over het hart en over het leven. En bij "hart" denk ik aan alles wat er woelt in een mens. Er is zoveel herkenning in het lezen en zingen van de psalmen. Al die emoties krijgen een plek in het verbond met God. Ik hou ook van de psalmen omdat ze over "het leven" gaan. De psalmen spreken en zingen vanuit alle mooie en ook vreselijke ervaringen met het leven. Die link met het leven heb ik ook omdat de psalmen veel gezongen werden bij ingrijpende gebeurtenissen. Ik kan je precies vertellen welke psalmen we zongen bij de begrafenis van mijn vader. En dat was al in 1986. Zo zongen we samen ook als gemeente soms onze nood en vreugde voor God uit. Ook lees je in de Bijbel hoe onze Heiland tijdens zijn leven op aarde de psalmen in de mond nam. Tim Keller noemde de psalmen zelfs de liederen van Jezus.'

In het eerste hoofdstuk begin je al gelijk over Gods verbond met David. Is dat zoiets als wat vandaag een 'persoonlijke relatie met Jezus' wordt genoemd?
'Ja en nee. Ja, het gaat over een intieme relatie. Het verbond heeft alles te maken met dicht bij elkaar zijn, de vertrouwelijke omgang met God. Maar het verbond overtreft een persoonlijke relatie omdat God er ook voor zorgt dat uitkomt wat Hij belooft. Hij sluit zijn verbond met David om redding te brengen via de koning. Dat stijgt ver boven Davids persoonlijke leventje uit. Je komt hier bij de grote koning uit Davids huis, Jezus Christus. Je weet je dan opgenomen in Gods werk en dat voelt goed.'

Je schrijft ook over geloofsbeleving: proeven dat de HERE goed is. Is geloof wel echt als het moeilijk is om liefde te voelen?
'Bij proeven gaat het om ervaren van God in het geloof. Ik heb een tijd gedacht dat je geloof pas echt was als je de liefde sterk voelde. Het heeft me erg geholpen dat die andere liefhebber van psalmen, Maarten Luther, vertelde dat geloof juist echt als geloof blinkt als je niks voelt. Je kunt soms helemaal niks voelen, het kan zo donker zijn, maar als je dan zegt: "U bent toch mijn God", is dat zuiver geloof, puur en krachtig. Dan sta je aan de voet van het kruis. Dan voel je niks maar heb je alles.'

Zeker weten en een vast vertrouwen, een goed geweten (vergeving), God loven: heeft David nooit aan God getwijfeld?
'David wordt niet erg opgehemeld in de Bijbel. Hij kon grof de fout ingaan. Maar het viel me op hoe positief de HERE altijd over hem blijft spreken. God zegt steeds dat David met een oprecht hart Hem diende. Dat is niet foutloos, maar wel gemeend. Daar houdt God van. Als Salomo toch zijn hart ook aan heel andere dingen geeft, gaat God alleen maar met hem door wegens de herinnering aan zijn vader David.'

Wat wil je hier ten slotte nog aan toevoegen?
'Als je de ontwikkelingen in Davids leven zo in psalmen ziet terugkomen, valt op hoe God betrokken is bij alle facetten van ons bestaan. Veel meer dan wij denken of beleven. Van David leer je hoe je altijd met God kunt spreken. Soms wil je bij Hem janken, soms Hem veel loven. Het kan en mag allemaal. Het verbond kan wel tegen een stootje. Op dat punt is het dus veel steviger dan een persoonlijke relatie met iemand hebben.' ■

Balten Pieter Hagens is secretaris cahierredactie Woord en Wereld

TEKST
PERRY STORM

BEELD
OLGA NOVOSELETSKA

UIT **DE WAARHEIDSVRIEND**
VAN 18 JUNI 2021

De laatste jaren is de gewoonte gegroeid dat een gemeente die een dominee wil gaan beroepen, eerst een profielschets opstelt. Daarmee wordt dan een beroepingscommissie op pad gestuurd. Of de kern ervan is terug te vinden in advertenties waarop dominees kunnen solliciteren. Nog los van de bedenkingen die het fenomeen solliciteren kan oproepen in het geval van predikanten, vind ik het kennis nemen van zulke profielschetsen doorgaans doeltreffend ontmoedigend. 'Nee, dat gaat niet over mij', denk ik dan. En: 'Sla mij maar over. Veel te weinig poten aan dit schaap om daar herder te mogen wezen.' In De Waarheidsvriend *van 18 juni 2021 graaft hoofdredacteur P.J. Vergunst wat dieper. Hij heeft al heel wat profielschetsen gezien. Bepaalde vereisten komen zeer regelmatig terug. En hij vraagt zich af of die niet afwijken van wat de Bijbel aan richtlijnen meegeeft voor ambtsvervulling. Zijn kanttekeningen bij twee van die tegenwoordige populaire vereisten geef ik door:*

Problematische profielschetsen voor predikanten

Verbinders

Eerste vereiste voor vandaag is dat je als predikant een 'verbinder' bent. Wanneer elke lezer nu denkt aan de voorganger(s) die de Heere gebruikt heeft in hun leven om hem of haar tot Zich te trekken, om onze ogen te openen voor de rijkdom van Christus, dan mag de vraag gesteld worden: 'Was hij een verbinder?' Werkt God vandaag in de opbouw van de gemeente vooral door diegenen die bovengemiddeld dat verbindende in zich hebben? Het kan zijn dat een eerlijk antwoord op deze vragen het verlangen naar een dominee die verbindt, behoorlijk relativeert.

Uiteraard, op een man die vanwege zijn persoon spanning meebrengt, zit niemand te wachten. Het appèl aan Timo-

theüs heeft ook zeggingskracht in 2021: 'Wees een voorbeeld voor de gelovigen in woord, in wandel, in geest, in geloof en in reinheid.' Ja, dat laatste ook, vindt Paulus. Twee woordjes die in dit rijtje opvallen en die de Heilige Geest in Zijn wijsheid niet zomaar optekenen liet.
Ik vind de vraag naar een predikant die verbinder moet zijn, voor onze gemeenten beschamend en verootmoedigend. Te vaak is de voorbije jaren op beroepen dominees het appèl (of: de claim) gedaan: 'U moet komen, u kunt onze gemeente bijeenhouden, u spreekt de breedte van de gemeente aan.' Ja, verootmoedigend is dat, omdat we als kerkenraad hiermee moeten erkennen dat gezamenlijke horigheid aan het Woord van God niet of onvoldoende functioneert. Hoe verhoudt zich daarom ons accent op het persoonlijke charisma van een predikant tot zijn verkondiging, tot zijn levensgang als een moreel voorbeeld?

Geloofsrelatie
Er is nog iets wat opvalt in de gemiddelde profielschets voor de predikant in de vacante gemeente. Verlangd wordt een man met een hartelijke geloofsrelatie met Jezus Christus, een man die een diepe vreugde beleeft aan het voorgaan in de erediensten, een man die een groot verlangen kent Hem te belijden in zijn persoonlijke leven en ambtelijke dienst. Wie heeft hier bezwaar tegen? Niemand.
En toch, er is meer te zeggen. In een gesprek waarin we elkaar begrepen, vroeg ik in dit verband onlangs aan een ambtsdrager: 'Mag jullie nieuwe dominee ook een aangevochten mens zijn? En zou Luther of Kohlbrugge daarom bij jullie passen?' Het kan zomaar zijn dat de predikant die in zijn verkondiging ook zichzelf op de hoogte van de heilsfeiten brengt, die zichzelf uit het moeras van moedeloosheid laat meenemen naar de rijkdom van het kruis van Christus, een goed woord kan spreken tegen aangevochtenen in de gemeente, hen kan onderwijzen en troosten. Zoals Paulus het de gemeente zei (2 Kor. 1:6): 'Of wij nu verdrukt worden, het is tot uw vertroosting en zaligheid, die tot stand gebracht wordt in de volharding in hetzelfde lijden dat ook wij lijden; of dat wij getroost worden, het is eveneens tot uw vertroosting en zaligheid.' Opvallend is dat in het hoofdstuk over zijn dienstwerk als apostel (2 Kor. 4) we van Paulus lezen: 'Wij dragen altijd het sterven van de Heere Jezus in het lichaam mee.' Waarom, gemeente van Korinthe? 'Dit alles gebeurt ter wille van u, opdat de genade, die meer en meer is toegenomen, door de dankzegging van velen overvloedig wordt tot verheerlijking van God.'
Juist als je de diepte van het menselijke bestaan kent, de donkere kanten in je eigen hart, de blijvende trekkracht van de zonde – kan de rijkdom van de genade, van dat onvanzelfsprekende van Gods toewending naar ons de prediking meer en meer inhoud en glans gaan geven. Verwondering wordt daar geboren.

Hij predikte Christus
Heilzaam voor de gemeente zal het zijn als de kerkenraad bij het zich aandienen van de predikantsvacature deze dingen ook overdenkt. De gemeente wordt gebouwd én er ontstaat onderling een verbondenheid als praktijk is wat na zijn bekering en roeping – zeg maar: als proponent – over Paulus geschreven wordt (Hand. 9:20): 'En meteen predikte hij Christus, dat Hij de Zoon van God is.' Het oor van ieder die vandaag in een beroepingscommissie plaatsneemt, zou hierop gespitst moeten zijn, meer zelfs dan dat we nadenken over de vraag of de predikant de dertigers aanspreken kan of welke andere doelgroep in de gemeente ook. ■

'Juist als je de diepte van het menselijke bestaan kent, kan de rijkdom van de genade de prediking meer en meer inhoud en glans gaan geven'

TEKST
PERRY STORM

BEELD
MOHAMED HASSAN

UIT **GEREFORMEERD KERKBLAD**
VAN 5 FEBRUARI 2021

In het Gereformeerd Kerkblad *van 5 februari 2021 plaatste ds. Anne van der Sloot een artikel met als titel 'Hoe gaan we met elkaar om in de GKv?' Hij maakt overtuigend helder hoe de GS Goes, met haar besluiten inzake vrouw en ambt, wel beweert verdeeldheid in de kerken tegen te gaan door ruimte te gunnen aan twee elkaar uitsluitende opvattingen, maar in werkelijkheid diezelfde verdeeldheid bevordert en onvermijdelijk maakt. Met zijn toestemming neem ik het artikel geheel over.*

De ruimte in de GKv na de GS Goes

In het *ND* van 12 dec. '20 vertelde Eline Kuijper wat er in de afgelopen jaren gebeurde in de GKv in Ten Boer. In 2017 voltrok zich daar een scheuring vanwege de synodebesluiten over Man/Vrouw en Ambt. Inmiddels is de kerkelijke rust teruggekeerd. In navolging van de 'wettische' Jodenchristenen en de 'evangelische' heidenchristenen uit Handelingen 15 focussen de overgebleven kerkleden zich in de discussie 'M/V en ambt' nu samen op God, zo lees ik. Het aantal leden daalde intussen van 600 tot 420.

Ook in 2017 waren ze samen gereformeerd, maar dat voorkwam die scheuring niet. Het synodelid ds. Ernst Leeftink heeft oog voor het ook nu dreigende gevaar van tweedracht. In een blog onder het kopje 'Ruimte voor elkaar' (08-09-20) schreef hij, meteen nadat het 'ja-en-nee'-synodebesluit gevallen was, over de vraag wat dit in de praktijk betekent: 'Volgens mij dit: we geven elkaar optimaal de ruimte om plaatselijk een keus te maken op grond van de beide Bijbelse lijnen die er zijn. Als we echt vinden dat beide lijnen een volwaardige plaats binnen het raamwerk van Schrift en belijdenis hebben, zou het heel vreemd zijn dat er nu in (sorry voor de tweedeling en de terminologie) behoudende gemeentes door progressieve leden actie gevoerd wordt om de vrouw ook daar

in het ambt te krijgen, terwijl in vooruitstrevende gemeentes een conservatieve minderheid dit probeert tegen te houden. Ben ik hier bang voor? Ja, wel een beetje.'

Bij zijn typering van het synodebesluit als 'ja-en-nee'-synodebesluit tekent Van der Sloot aan: 'De synode spreekt uit dat de vrouw in het ambt bijbels is, maar dat men tegelijk volwaardig ruimte wil laten voor de opvatting dat de vrouw in het ambt niet bijbels is. Zie breder: dr. Bart van Egmond, "Een ander fundament", in: Nader Bekeken*, jrg. 27, okt. 2020, p. 338-341.' Hij vervolgt:*

Een pleidooi voor ruimte dus. Maar hoe zat het met dat elkaar ruimte geven vóór en in het jaar 2017? De kerkenraad van Ten Boer wilde vasthouden aan de klassiek kerkelijke opvatting en praktijk, maar moest in zijn geheel aftreden onder grote druk vanuit de gemeente. Was het toen dan niet belangrijk om elkaar de ruimte te geven? Nú mogen – volgens de GS Goes – ouderlingen die staan voor de klassieke uitleg wél voor hun opvattingen en praktijken uitkomen. Maar dat is pas besloten nadat de revisieverzoeken over de synodebesluiten 'Man/Vrouw en ambt' waren afgewezen. Is er dan nu meer ruimte in de GKv dan toen het geval was? Hoe zit het?

Voorwaarde voor ruimte

In 2014 schreef de onlangs overleden prof. J. Douma dat er binnen de GKv aangedrongen werd op ruimte voor elkaar, maar dat er een voorwaarde aan verbonden was: 'Natuurlijk zal met de gevoeligheden onderling rekening worden gehouden (…). Maar wél na het besluit dat vrouwen in de ouderlingenbank en op de kansel kunnen komen' (*Afscheid*, Hardenberg 2014, p. 30). Aha! Zou de scheuring te Ten Boer in 2017 dan te maken hebben met het feit dat aan die voorwaarde nog niet helemaal voldaan was? Het was toen nog mogelijk om revisie (herziening) te vragen van de besluiten 'M/V en ambt' van de GS Meppel 2017. De kerkenraad in Ten Boer besloot dat te doen en daarover ontstond de ophef. De opvatting en de daarbij behorende praktijk dat 'de vrouwen in de ouderlingenbank en op de kansel kunnen komen' was toen nog niet definitief vastgesteld.

Ruimte op voorwaarde

Dat is nu wel het geval, want de revisiesynode van Goes 2020 heeft de besluiten van Meppel 2017 bekrachtigd. Tegen die achtergrond is er nu alle ruimte voor wie blijven vasthouden aan de klassieke uitleg en praktijk. Maar wel op de voorwaarde dat zij opvattingen en praktijken accepteren die nu bestaansrecht hebben gekregen in het kerkelijk leven, maar die in hun ogen van Paulus' voorschriften afwijken.

Uit de woorden van synodelid Leeftink blijkt dat de GS beducht is voor een botsing tussen 'conservatieven en progressieven'. Zelf bepleit ze met haar besluit een tolerante houding van beide groepen: geen tweegevecht! Maar tegelijk toont ze met datzelfde 'ja-en-nee'-besluit en met de exegese die eraan ten grondslag ligt, dat zij voluit gaat voor het nieuwe hermeneutische uitgangspunt: de aanwezigheid van tegenstrijdigheden in de Bijbel. Dat betekent dat ze met de ene hand verdeeldheid wil tegengaan, maar met de andere hand die verdeeldheid voedt en in stand houdt. Het is jammer dat collega Leeftink dat laatste niet vermeldt. Want dat is wel de praktijk in de GKv.

Ander uitgangspunt

We kunnen niet om de vraag heen: is het bijbels om aan het lidmaatschap van de GKv (en straks van de nieuwe NGK-GKv) de voorwaarde te verbinden, dat 'de vrouwen in de ouderlingenbank en op de kansel kunnen komen'? Je kunt zeggen: Het is maar een praktische, kerkordelijke kwestie. Pas je gewoon aan bij de nieuwe synodale regels! Maar uit de onderbouwing van de nu ingevoerde kerkelijke praktijk blijkt dat het ingewikkelder is. Min of meer ongemerkt zijn de beide laatste synoden op een andere hermeneutiek overgegaan: van het gelovig-gereformeerde uitgangspunt dat het geschreven Woord duidelijk is omdat het door de Heilige Geest is ingegeven (artikel 7 NGB) naar het rationeel-wetenschappelijke uitgangspunt dat het geschreven Woord onduidelijk is en dat er aan elkaar tegengestelde exegeses (kunnen) zijn.

Nieuwe tweedeling

Door deze hermeneutische verschuiving werd een tweedeling in theologische zin onder de kerkleden geschapen. Aan de ene kant zijn er de 'natuurlijke' of 'conservatieve' kerkleden, die vasthouden aan de klassieke kerkelijke Bijbeluitleg van de apostolische voorschriften. Aan de andere kant de 'geestelijke' of 'progressieve' kerkleden, die in het spoor van de laatste synoden deze voorschriften meer 'geestelijk' verstaan. Of, zoals het commissierapport zegt: 'er zullen lezers zijn, die tevergeefs vanuit een sterk rationalistische benadering de waarheid van de Bijbel trachten te zekeren. Maar er zullen ook lezers zijn, die proeven dat in ons rapport "de volle waarheid"

is meegekomen.' Maar hoe katholiek is het om deze nieuwe tweedeling in de GKv te scheppen?

Gelijkheid

Volgens het Evangelie zijn we in de kerk allemaal gelijk doordat we deelhebben aan de reiniging van onze zonden door Christus' bloed. We zijn in Christus gedoopt en daarom zijn we allemaal kinderen van één Vader en erfgenamen van het eeuwige leven. Ongeacht huidskleur, geslacht, of positie in kerk en samenleving. Dat gaat ons menselijke verstand ver te boven! We geloven het ook niet omdat we het zien, maar omdat Paulus het met klem zegt in Gods Woord (Gal. 3:26-29).

De synode heeft echter een nieuwe exegese van vers 28: de gelijkheid krijgt onder de christenen pas echt gestalte als het onderscheid tussen man en vrouw in de gemeente wordt opgeheven en als ook de vrouw leiding mag geven. Dat klinkt heel bevrijdend voor de vrouw. Maar in werkelijkheid wordt daarmee afbreuk gedaan aan de gelijkheid in de kerk die bestaat in geloof en doop. Het 'ja-en-nee'-besluit straalt oppervlakkig gezien de gelijkwaardigheid van alle kerkleden uit. Maar de nieuw ingevoerde praktijk heeft, zoals we zagen, tot gevolg dat kerkleden met de klassieke 'natuurlijke' Bijbelkennis alleen lid kunnen blijven van de GKv op voorwaarde dat ze de meer 'geestelijke' Bijbelkennis van de anderen erkennen en de daarbij behorende praktijken in het kerkelijke leven aanvaarden.

Barrière

De Regiegroep Hereniging NGK-GKv formuleerde als doel van het samengaan van GKv en NGK: het vormen van een nieuwe kerk waar 'ieder welkom is die in Christus is'. Hadden de GKv-synoden de christelijke gelijkheid door geloof en doop van Galaten 3 maar als voorwaarde gesteld voor die hereniging! Dan was er tenminste één barrière weggenomen om in 2023 dat doel te bereiken. Want dan zouden ook zij die blijven bij het gereformeerde Schriftgeloof zoals de Gereformeerde Kerken in ons land dit belijden in artikel 7 NGB, van harte en zonder meer welkom zijn geweest! Maar dat is helaas niet het geval! Wie zou niet wenen?

Ik ween met ds. Van der Sloot mee. Toch vrees ik dat ik met mijn antwoord op zijn afsluitende vraag tot een minderheid behoor. Het fusie-kerkverband GKv-NGK dat druk in de steigers wordt gezet wordt inderdaad steeds duidelijker niet meer een kerkverband waar Gereformeerd Schriftgeloof en binding aan de gereformeerde belijdenis bepalend zijn. Een duidelijke illustratie daarvan trof mij in het blad Onderweg *van 3 april 2021. Als kerknieuws wordt op p. 34 het volgende doorgegeven met als kop: 'Nieuwe gemeente in IJsselstein':*

Geloof in IJsselstein, een missionair initiatief dat vijf jaar geleden begon, is sinds eind maart een zelfstandige gemeente in het GKv-kerkverband. Ewoud Holsappel, tot nog toe verbonden aan de Stadshartkerk in Amstelveen, is de nieuwe missionair werker.

Er zijn inmiddels zo'n honderd christenen bij de nieuwe gemeente betrokken, die vooral uit de GKv en uit evangelische kring komen. De gemeente heeft een eigen visiedocument ontwikkeld, dat het belijden van de gemeente schetst. Daarop zijn de leden van het kernteam, vergelijkbaar met een kerkenraad, aanspreekbaar. Er is ruimte voor zowel kinder- als geloofsdoop *(de site www.onderwegonline.nl voegt toe: 'en dus voor het dopen en opdragen van kinderen', PLS).*

Kernteamlid Christiaan Boiten: 'We staan in de gereformeerde traditie, maar in verschillen die niet de kern van het geloof raken, aanvaarden we elkaar. Rond de doop vinden we elkaar in de overtuiging dat het geloof niet bij de mens vandaan komt, maar bij God begint.'

Volgens dominee Albert Veerman uit Zeist is de GKv-classis Utrecht blij met de nieuwe gemeente die er 'tegen alle verdrukking in' is gekomen. De classis heeft vooruit gekeken naar de nieuwe GKv/NGK-kerkorde-in-wording die 'meer ruimte geeft voor de eigenheid van gemeenten' dan de GKv-kerkorde. 'We blijven als kerken de Bijbel centraal zetten, maar pinnen elkaar niet op ieder punt vast. Niemand zegt: als je de kinderdoop afwijst, hoor je niet bij Christus' *(de site www.onderwegonline.nl voegt toe: 'Volgens Veerman heeft de classis zich goed gerealiseerd dat het visiedocument niet identiek is aan de Drie Formulieren van Eenheid. "We durven het avontuur aan dat de kerk niet van ons is, maar van Jezus Christus"', PLS).*

Wat is er in deze avontuurlijke classis nog over van de aloude gereformeerde overtuiging dat toch echt de belijdenis en niet het bezit van een eigen visiedocument het bindende akkoord van kerkelijk samenleven is (en ook behoort te zijn!)? We krijgen hier een tekenend en waarschuwend voorbeeld van wat de GKv steeds meer wordt en wat de fusiekerk straks zal zijn: een ruime kerk... behalve voor wie nog hardop confessioneel gereformeerd wil zijn. ■

COLOFON

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter
Ds. J. Wesseling (a.i.)
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
W.A. Dreschler

REDACTIE NADER BEKEKEN
Hoofdredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
D.E. Slump-Schoonhoven
M.J.A. Zwikstra-de Weger
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat
Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel.: 050 - 5344508
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken
Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Ds. J. Beekhuis, Hoogeveen
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Bergschenhoek
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Dunsborough, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Veenendaal
Ds. H. Drost, Grafhorst
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Drs. B.P. Hagens, Soest
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
G. Slings, Lelystad
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Veenendaal
Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Nieuwendijk

Adreswijzigingen en/of opzeggingen
INTERNET:
• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneeservice.nl
• naderbekeken@spabonneeservice.nl
POSTADRES:
• Woord en Wereldabonneeservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn
TELEFOON:
• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:
tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten:
www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en uitgebreide abonnementsvoorwaarden op
www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:
Nader Bekeken € 39,00
Nader Bekeken + 4 cahiers € 78,00
Nader Bekeken studenten € 23,00
Nader Bekeken PDF € 23,00
Nader Bekeken PDF (buitenland Europa) € 33,00
Nader Bekeken PDF (buitenland overig) € 43,00
Cahiers bij abonnement (per jaar) € 42,00
Cahiers, losse verkoop € 13,50
Bankrekeningnummer:
NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A
Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:
NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Basisontwerp: Studio TinekeWerkt
Vormgeving, prepress, fotografie: Studio Bert Gort, Grijpskerk
Druk: VellendrukkerijBDU b.v., Barneveld
Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.
Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
tel. 0341-565 477, **e-mail** klantenservice@cbb.nl.
ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

@NaderBekeken
www.facebook.com/naderbekeken

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis + het eerste jaar 50% korting!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

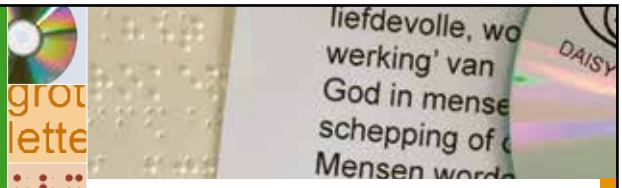

Uw vertrouwde christelijke bladen blijven lezen? Dat kan via de CBB!

De CBB, de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, heeft een grote collectie christelijke lectuur in grootletter en gesproken vorm.

Kijk op www.cbb.nl, bel naar 0341-56 54 77 of mail naar klantenservice@cbb.nl en vraag onze gratis catalogus aan.

CBB, Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden

Een kinderspiegel

‘Als ik oud word neem ik blonde krullen
ik neem geen spataders, geen onderkin,
en als ik rimpels krijg omdat ik vijftig ben
dan neem ik vrolijke, niet van die lange om mijn mond
alleen wat kraaiepootjes om mijn ogen.

Ik ga nooit liegen of bedriegen, waarom zou ik
en niemand gaat ooit liegen tegen mij.
Ik neem niet van die vieze vette
grijze pieken en ik ga zeker ook niet
stinken uit mijn mond.

Ik neem een hond, drie poezen en een geit
die binnen mag, dat is gezellig,
de keutels kunnen mij niet schelen.
De poezen mogen in mijn bed
de hond gaat op het kleedje.

Ik neem ook hele leuke planten met veel bloemen
niet van die saaie sprieten en geen luis, of zoiets raars.
Ik neem een hele lieve man die tamelijk beroemd is,
de hele dag en ook de hele nacht
blijven we alsmaar bij elkaar.’

JUDITH HERZBERG
UIT: *STRIJKLICHT*
(G.A. VAN OORSCHOT, AMSTERDAM, 1971)

Als kinderen gaan fantaseren over ‘als ik oud word’, krijg je vaak verrassende perspectieven.
Wij zijn ook allemaal eens jong geweest. Weet u nog wat toen uw fantasieën waren?

Ik geniet van dit soort gedichten. Ze zijn lekker onvoorspelbaar. En je blijft er jong van.

Ook dit vers is geschikt voor jonge lezers. Ik ben benieuwd wat zij van dit meisje vinden. Dat hangt natuurlijk zeker van hun leeftijd af.